

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นบนฐานของภูมิปัญญาและสถานศึกษาในการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการบนฐานของภูมิปัญญาและสถานศึกษาการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและวิธีการถ่ายทอดภูมิรัฐภูมิธรรมให้แก่เด็กนักเรียน

ส่วนที่ 3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กนักเรียนแบบสร้างตนเพื่อชีวิตและสังคม

รายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการบนฐานของภูมิปัญญาและสถานศึกษาการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด รูปแบบ และหลักการ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิด และหลักการบูรณาการ การสอน การวิจัย และการบริการวิชาการเพื่อท้องถิ่น

บูรณาการ คือ การทำให้หน่วยย่อยๆ ทั้งหลายที่สัมพันธ์ อิงอาศัยซึ่งกันและกันเข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเอง การบูรณาการ หมายถึง ความสมบูรณ์ ความเต็ม ความพอดี ความสมดุล ความผสมกลมกลืน มีสัดส่วนพอเหมาะ สมองวัตถุประสงค์และเป็นเอกภาพ โดยมีแนวคิดที่สำคัญ คือ ของบูรณา

การเป็นสภาวะและเทคนิค ไม่ใช่รูปแบบ, เกิดขึ้นได้โดยการปฏิบัติ, มิใช่เป็นเพียงการเชื่อมโยง แต่เป็นการผสมกลมกลืนกันอย่างได้สัดส่วน สมดุล และนำไปใช้อย่างได้ผล บูรณาการจึงมุ่งผล การปฏิบัติมากกว่ารูปแบบ และบูรณาการเป็นกระบวนการเต็มรูป มีหลักการ องค์ประกอบ ภาพรวม จุดเริ่มต้น วิธีการ และผลที่เกิด ซึ่งเป็นองค์รวมของบูรณาการ คือ ภาพรวม (The whole) ส่วนประกอบ (The part) หลักการ (Principle) กระบวนการ (Process) วิธีการ (Methodology) และผลที่เกิด (Outcomes) (สุมน อมรวิวัฒน์, 2544)

รูปแบบและลักษณะของการบูรณาการทางการศึกษา

การบูรณาการทางการศึกษามีหลายรูปแบบ ดังนี้ (เสริมศรี ไชยศร และคณะ, 2526)

บูรณาการในหลักสูตร ซึ่งเป็นลักษณะการผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อความเข้าใจ และชีวิตจริงของผู้เรียนการผสมผสาน ประสบการณ์การเรียนรู้ดังกล่าวอาจเป็นการผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ใน สาขาวิชาเดียวกันก็ได้หรือเป็นการผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่อยู่ต่างสาขาวิชากันได้ การ เลือกรวมเนื้อหาวิชาและวิธีสอนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ความมุ่งหมายของการบูรณาการ บรรลุผลบูรณาการภายในสาขาวิชา เป็นการบูรณาการระหว่างรายวิชาย่อยๆ ในสาขาวิชา เดียวกัน เช่น สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ มีวิชาย่อยๆ คือ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ธรณีวิทยาและดาราศาสตร์

บูรณาการระหว่างสาขาวิชา เป็นการบูรณาการระหว่างรายวิชาย่อยๆ ต่างๆ ที่อยู่ต่าง สาขาวิชากัน เช่น การเรียนเรื่องหนึ่งอาจมีเนื้อหาจากภูมิศาสตร์ (สังคมศาสตร์) ชีววิทยา (วิทยาศาสตร์) สุขศึกษา (พลานามัย) และการเรียนโคลงกลอน (ภาษาไทย) เป็นต้น

ลักษณะการจัดบูรณาการมี 2 ลักษณะใหญ่ คือ บูรณาการรวมส่วนทั้งหมด (Total Integration) เป็นการบูรณาการแบบกว้างทั้งโปรแกรม และการบูรณาการเป็นบางส่วน (Partial Integration) เป็นการรวมประสบการณ์ของบางสาขาวิชาเข้าด้วยกัน อาจเป็นหมวดวิชาหรือ กลุ่มวิชาซึ่งภายในสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี เรียกว่าเป็นบูรณาการแบบโครงการ (Project Integration)

หลักการบูรณาการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มีปรัชญาที่เน้นความเป็นอุดมศึกษาเพื่อ การพัฒนาท้องถิ่น มีการประยุกต์ความรู้ที่เป็นสากลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น มีภารกิจ หลัก คือ การสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่จาก สภาวะการณ์ในปัจจุบัน ได้มีการแยกสอนในการปฏิบัติภารกิจหลักทั้งหลายเหล่านี้ กล่าวคือ

อาจารย์ผู้สอนทำหน้าที่ในการสอนนักศึกษาเป็นหลัก ทั้งภาคปกติ ภาคขยายโอกาส และภาค การศึกษาเพื่อปวงชน (กศ.ปช.) รวมถึงในบางคณะที่มีการเปิดสอนโครงการพิเศษ เช่น โครงการ ปริญญาตรีที่สอง โครงการกลุ่มสนใจเคมี โครงการกลุ่มสนใจ อดต. เป็นต้น มีการกำหนด มาตรฐาน การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล นอกจากนั้น อาจารย์ผู้สอนยังต้อง แบ่งเวลาในการปฏิบัติหน้าที่สนับสนุนการสอนในฝ่ายต่างๆ อีกด้วย ในส่วนของการบริการ วิชาการ ยังคงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารในการวางแผนงาน จัดให้มีการบริการวิชาการแก่สังคมใน รูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจารย์ผู้สอนมีส่วนร่วมในการกิจนี้เล็กน้อยเท่านั้น ในด้านการวิจัย ยังคงมี อาจารย์ผู้สอนส่วนน้อยที่มีการปฏิบัติภารกิจหลักนี้ ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่ได้รับทุนสนับสนุนจาก ภายในมหาวิทยาลัย และเป็นการวิจัยในชั้นเรียนและม้งานวิจัยบางส่วนที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก ภายนอกมหาวิทยาลัย ในส่วนของนักศึกษาก็ได้รับการสอนตามเนื้อหา ตำรา ปฏิบัติตัวตามที่ครู วางแผน และกำหนดกิจกรรมไว้ เมื่อผ่านการทดสอบก็จบตามหลักสูตร และชุมชนมีบทบาท เพียงให้การสนับสนุนทรัพยากร ผลจากการปฏิบัติงานแยกส่วนดังกล่าวทำให้มหาวิทยาลัยราช ภัฏไม่สามารถปฏิบัติการให้ภารกิจหลักดังกล่าว ประสบผลสำเร็จได้ตามที่คาดหวัง ดังนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏจึงควรมีการบูรณาการภารกิจทั้งหลายเข้าด้วยกัน ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และชุมชนได้รับการตอบสนองในหลายๆ ด้านพร้อมๆ กัน ซึ่งจะส่งผลให้มหาวิทยาลัย ราชภัฏบรรลุเป้าหมายดังกล่าว (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2560 ออนไลน์)

หลักการบริการวิชาการแก่ชุมชนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

1. ผลงานด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนจะเป็นงานหนึ่งที่เป็นรูปธรรมที่จะชี้แจง ว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏทำหน้าที่มหาวิทยาลัยอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่นสมบูรณ์หรือไม่
2. กำหนดขอบเขตและแนวทางในการให้บริการชุมชน ให้เหมาะสมกับ ศักยภาพของมหาวิทยาลัย
3. ตอบสนองโครงการพระราชดำริ โดยมีศูนย์ปฏิบัติการตามโครงการอัน เนื่องมาจากแนวพระราชดำริ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรแนวใหม่ การใช้หมู่บ้าน หรือตำบล เป็นตัวอย่างและสร้างเครือข่ายให้กว้างขวางต่อไป รวมทั้งพยายามชี้แนะชาวบ้านให้มี การพัฒนาที่ยั่งยืน
4. มหาวิทยาลัยจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบบริหารจัดการของรัฐ ที่ กระจายอำนาจไปสู่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นทั้งที่ปรึกษา สนับสนุน ช่วยเหลือกิจกรรม ทางวิชาการหลายๆ อย่างของมหาวิทยาลัยอาจจำเป็นต้องลงสู่ อดต. เช่น การฝึกงาน การ

ฝึกสอนของนักศึกษา การทำวิจัย การนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ในการบริหารจัดการในองค์กรของท้องถิ่นโดยมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์หรือนักศึกษาจะเป็นผู้ผู้นำของท้องถิ่น

5. ระดมทรัพยากรทุกด้านของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นบุคลากร นักศึกษา ที่จะมาประสานภารกิจ เพื่อให้งานบริการวิชาการแก่ชุมชนประสบความสำเร็จ

6. รูปแบบการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนต้องหลากหลาย เป็นไปตามความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับศักยภาพของมหาวิทยาลัย

7. ประสาน แสวงความร่วมมือ กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในและต่างประเทศที่จะมาร่วมการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน

8. ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยจะต้องพัฒนาระบบฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศให้สมบูรณ์ที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้

9. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่เป็นมหาวิทยาลัยที่ใหญ่ ต้องให้โอกาสทางการศึกษาแก่ทุกคนในท้องถิ่น อาจจัดในรูปแบบการอบรมระยะสั้น จัดสัมมนา และเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมาใช้สถานที่และแหล่งความรู้อย่างเต็มที่ (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. 2560 ออนไลน์)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบ การดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์(Cohen & Uphoff, 1977) เสนอไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นการตัดสินใจมีความสำคัญมากสาเหตุว่าการตัดสินใจจะส่งผลต่อการปฏิบัติการ และการปฏิบัติการจึงมีผลต่อไป ยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผลในขณะเดียวกัน เพราะฉะนั้นการตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์ และการประเมินผลด้วย รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff มีขั้นตอน 4 ขั้น ดังนี้ (1) ตัดสินใจ (2) ปฏิบัติการ (3) รับผลประโยชน์ (4) ประเมินผล

หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีดังนี้ (เดิมศักดิ์. www.temsak.com, 25/10/2553)

1. อาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียน
2. เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ท้าทายต่อเนื้อ และเป็นฝ่ายกระทำ (Active Learning)
3. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และผู้เรียนกับผู้เรียน
4. ปฏิสัมพันธ์ที่ช่วยขยายเครือข่ายความรู้
5. มีการสื่อสารโดยการพูดหรือการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการฝึกทักษะ และการสร้างเจตคติจากประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติ หรือเป็นผู้กระทำ เพื่อให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเรียนรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ที่จะต้องเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนเอง และระหว่างผู้เรียนกับ ครูผู้สอน และผลที่ได้ (Product) จะก่อให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ แนวทาง การปฏิบัติ และวิธีการปฏิบัติตนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ โดยการถ่ายทอดภาษา การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การคิด วิเคราะห์ การสังเคราะห์ การสรุปผลและการนำความรู้ทักษะต่างๆ รวมทั้งเจตคติและค่านิยมที่พึงประสงค์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นทักษะชีวิตติดตัวของผู้เรียนตลอดไป

แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามารถของแต่ละชุมชนที่รวมตัวกันของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบททั้งที่รู้จักกัน โดยมีพื้นฐานของควมมีจิตสำนึกที่ ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะแก้ไขปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ประเวศ วะสี (2540, หน้า 36-37) เสนอไว้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชนมีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการ กล่าวโดยภาพรวมคือ ธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการ แต่ละองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งยังไม่เพียงพอที่จะเผชิญกับความยากของปัญหา แต่เมื่อทั้ง 3 เข้ามาผนวกกัน ศักยภาพอันสูงส่งจึงเกิดขึ้น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ กล่าวคือ เรื่องความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งยวดต่ออนาคตของประเทศ ควรที่ทุกฝ่ายในสังคมจะศึกษาให้เข้าใจและรณรงค์เคลื่อนไหวให้เป็นทิศทางและกระแสสังคมที่จะขับเคลื่อนนโยบายและการกระทำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากรทั้งของรัฐและเอกชนมีมากเกินไปจะสนับสนุนให้ชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง แต่ทรัพยากรเหล่านี้ใช้ไปอย่างกระจายไม่ เป็นระบบและไม่มีจุดรวมที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบ จะสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนได้

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษา

รุ่ง แก้วแดง (2541: 230-241) อธิบายว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควบคุมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการเรียนดังนี้

1. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนและใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้ ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการศึกษาในโรงเรียน การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดถึงการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรมทางการศึกษาต่างๆ ต้องอยู่บนพื้นฐานของชุมชน ซึ่งหมายถึงชุมชนจะต้องมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ พัฒนาความรู้ สร้างความรู้ใหม่ให้กับชุมชนโดยมีการบริหารจัดการโดยชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการกำหนดกิจกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียนในความหมายของการเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนนั้น โรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเรียนในโรงเรียนและการเรียนในชุมชนจึงถือว่าเป็นกระบวนการเดียวกัน

2. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของโรงเรียน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนโดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหาวิชาสอน จำนวนคาบและเวลาเรียน ขึ้นอยู่กับการกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนรูปแบบนี้โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการและศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งด้านเนื้อหาผู้สอนและผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการเมือง และสิ่งแวดล้อม นำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชาภูมิปัญญาไทยผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

จากแนวคิดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนดังกล่าว จะพบว่าเป็นการร่วมมือระหว่างบ้าน ชุมชน โรงเรียน ที่มุ่งเน้นคุณภาพนักเรียน ได้เรียนสิ่งที่ใกล้ตัวตามสภาพความเป็นจริง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตให้รักและหวงแหนภูมิปัญญาในท้องถิ่น เห็นคุณค่าและสืบทอดภูมิปัญญาอย่างภูมิใจ ควบคู่กับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยเฉพาะประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตด้านอารยะธรรมสามัคคีธรรมและปัญญาธรรมนอกจากวิธีการถ่ายทอดที่ต้องอาศัยเครือข่ายของการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2541:91-92,117-118)ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาในรูปแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริงโดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่า วัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริงเชิงวิทยากรการถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของสื่อการบันเทิง โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันเทิง เช่น คำขอของภาคเหนือ คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอน มีหลักการดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 28-29)

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องความต้องการของท้องถิ่น

2. โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญาได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านหรือปัญญาชาวบ้านช่างเทคนิค ชาวบ้านหรือช่างฝีมือชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและร่วมการเรียนการสอนและการพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนอยู่ในดุลพินิจของโรงเรียนในด้านความเหมาะสมทั้งกิจกรรมเนื้อหาสาระและวัยของเด็กนักเรียนควรเป็นคณะกรรมการร่วมกันพิจารณา

3. การนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนออกไปสำรวจแล้วนำมาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรนำความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสอดแทรก ในเนื้อหาวิชาที่สอนและจัดเป็นพิพิธภัณฑหรืออุทยานการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโดยใช้สถานศึกษาหรือโรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (ศิริธร พิมพ์ผล. 2549: ออนไลน์) เป็นกลยุทธ์การบริหารและการจัดการศึกษาที่กระจายอำนาจการตัดสินใจให้โรงเรียนค่อนข้างเบ็ดเสร็จจึงนับเป็นการบริหารจัดการ ที่ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการจัดการศึกษาที่แท้จริงนั้นอยู่ที่โรงเรียน

ความสำเร็จของการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ไปสู่โรงเรียนที่จะทำให้โรงเรียนปรับเปลี่ยนสภาพไปสู่การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน หรือการบริหารจัดการด้วยตนเอง อย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีความต้องการจำเป็นในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพ ความสามารถของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นอย่างมากที่จะ สร้างสรรค์ออกแบบระบบ และกระบวนการการบริหารที่มีคุณภาพ

กลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จให้โรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา สามารถใช้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีดังนี้ คือ

1. การสร้างความตระหนัก / ความรู้ความเข้าใจใน SBM
2. การพัฒนาวิชาชีพผู้บริหาร
3. การพัฒนาวิชาชีพครู
4. การมีวิสัยทัศน์
5. การบริหารจัดการที่เป็นระบบ
6. พัฒนาการมีส่วนร่วมในเรื่องการบริหารหลักสูตร
7. การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ
8. การมีวิธีคิดและวิธีปฏิบัติงานที่เป็นระบบ
9. การให้รางวัล

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสถานศึกษาการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชน เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

สุกัญญา แก้วห้ำ (2558: 1-18) ได้ศึกษาวิจัยแนวทางทางการพัฒนารูปแบบการบริหารงาน วิชาการของโรงเรียนอนุบาลสาสนายไยรักเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา พบศักยภาพของ ชุมชน และปัญหาความต้องการ รวมถึงแนวทางพัฒนาเพื่อจัดการศึกษาในชุมชน 7 ด้าน ได้แก่ ปัญหาและแนวทางที่ต้องการพัฒนาด้านงานพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ด้านงาน พัฒนาการจัดการเรียนรู้ ด้านงานวัดผลและประเมินผล ด้านงานพัฒนาระบบประกันคุณภาพ ภายในและมาตรฐานการศึกษา ด้านงานพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ด้านงานพัฒนาส่งเสริม การใช้แหล่งเรียนรู้ และ ด้านงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา โดยใช้ หลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนตามแนวคิดของโคเฮน และ อัทโฮบ ได้แก่ (1) ร่วมตัดสินใจ (2) ร่วมปฏิบัติการ (3) ร่วมรับผลประโยชน์ และ (4) ร่วมประเมินผล ผลการวิจัยที่เสนอแนวทาง พัฒนาคตามปัญหาและความต้องการ แสดงในตารางที่ 2.1 – 2.7 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ด้านงานพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านหลักสูตรของสถานศึกษา</p> <p>2. นำหลักสูตรของสถานศึกษาอื่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน</p> <p>3. ครูและบุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรของสถานศึกษา</p> <p>4. หลักสูตรสถานศึกษาที่ใช้ขาดความชัดเจนทั้งในด้านของหลักสูตรและหลักสูตรท้องถิ่น</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>ครูและบุคลากรนำหลักสูตรของสถานศึกษาอื่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีคัดลอกส่งต่อกันมา และครูและบุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรสถานศึกษา และไม่นำหลักสูตรมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน</p> <p>การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน</p> <p>1. จัดอบรมและพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา</p> <p>2. จัดทำโครงการ SOWT Analysis เพื่อการวิเคราะห์ศักยภาพ จุดแข็งและจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการใช้หลักสูตรของสถานศึกษาในแต่ละปี</p> <p>3. นำหลักสูตรที่ได้มาทดลองจัดการเรียนการสอนเพื่อหาศักยภาพ จุดแข็งและจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการใช้หลักสูตรของสถานศึกษา และมีการเผยแพร่หลักสูตรของสถานศึกษา</p>	<p>การจัดอบรมหลักสูตรสถานศึกษาให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกท่าน</p> <p>การจัดโครงการ SOWT Analysis กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>4. จัดทำสำรวจการมีส่วนร่วมในการประเมินหลักสูตรของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้กลับมาวิเคราะห์ถึงความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาต่อไป</p> <p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์</p> <p>1. ครูและบุคลากรทางการศึกษาสามารถพัฒนาศักยภาพการใช้หลักสูตรของสถานศึกษา</p> <p>2. สถานศึกษาได้หลักสูตรสถานที่ตรงกับบริบทสถานศึกษาและเหมาะสมกับผู้เรียน</p> <p>3. ผู้เรียนได้รับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของสถานศึกษา และมีความเหมาะสมตามวัย</p> <p>4. ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในการใช้หลักสูตรของสถานศึกษา</p> <p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p> <p>ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมินผลการใช้หลักสูตรของสถานศึกษา ด้วยการใช้แบบประเมิน จุดแข็งและจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค</p>	<p>การพัฒนาศักยภาพการใช้หลักสูตรของสถานศึกษาระหว่างผู้ปกครอง เพื่อให้นักเรียนได้รับประโยชน์สูงสุด</p> <p>สถานศึกษาร่วมมือกับผู้ปกครองหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมในการประเมินทั้งภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.2 ด้านงานพัฒนาการจัดการเรียนรู้

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. ผู้เรียนขาดทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา</p> <p>2. ความไม่ต่อเนื่องของการเรียนการสอน เนื่องจากกิจกรรมที่ไม่จำเป็นเยอะจนเกินไป</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>ผู้เรียนขาดทักษะการฝึกคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา และขาดความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรม เนื่องจากมีกิจกรรมที่ไม่จำเป็นมากกว่าการจัดกิจกรรมที่จำเป็นต่อผู้เรียน</p> <p>การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน</p> <p>1. ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมการวางแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการใช้โครงการ Project Approach เข้ามาบูรณาการกับการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กได้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหาต่างๆ จากการทำโครงการต่างๆและลดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้ครูได้มีโอกาสจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเต็มศักยภาพ</p> <p>2. ครู บุคลากร และหน่วยงานต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการทำโครงการ Project Approach ตลอดจนให้การส่งเสริมและสนับสนุนการทำโครงการของผู้เรียน</p>	<p>จัดกระบวนการเรียนรู้แบบโครงการ Project Approach</p> <p>เปิดบ้านวิชาการ โครงการ Project Approach ในสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ปัญหา	ขั้นตอนการสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>3. นำโครงการต่างๆ ที่เด็กทำมา จัดแสดงในกิจกรรมต่างๆ ที่สถานศึกษาจัดขึ้น โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำเสนอผลงานของตนเอง</p> <p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ผู้เรียนได้รับการจัดการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา ได้จากการเรียนการสอนแบบโครงการ Project Approach</p> <p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ครูและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินโครงการต่างๆ ของเด็ก โดยการสนทนาตอบคำถามของเด็กๆ</p>	<p>การพัฒนาศักยภาพเด็ก ทั้ง 4 ด้าน (PDCA)จากการปฏิบัติและเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงให้คำแนะนำ</p> <p>มีส่วนร่วมพัฒนาเครื่องมือการประเมินโครงการ ให้มีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ด้วยเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน</p>

ตารางที่ 2.3 ด้านงานวัดผลและประเมินผล

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1.หลักเกณฑ์ที่ใช้วัดผลประเมินผลขาดความชัดเจนทั้งในแง่ของรูปแบบ วิธีการวัดผลและประเมินให้สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>การใช้เครื่องมือวัดผลประเมินผลไม่มีความชัดเจนในกระบวนการประเมินการพัฒนาการของผู้เรียน</p> <p>การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาเรื่องความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผล ประเมินผล 2. สรรหาผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีส่วนร่วม และให้คำปรึกษาแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา 3. ครูและบุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์และปรับปรุงเครื่องมือวัดผล และประเมินให้สอดคล้องกับพัฒนาทั้ง 4 ด้าน ของผู้เรียนตลอดจนบริบทของสถานศึกษา 4. นำเครื่องมือวัดผล ประเมินผล มาใช้กับผู้เรียนเพื่อหาความเที่ยงตรงและมีความเชื่อมั่นในการวัดผล ประเมินผล 	<p>การจัดอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาในเรื่อง การพัฒนาเครื่องมือการวัดผล และประเมินผล</p> <p>สถานศึกษาจัดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือวัดผล และการประเมินผล โดยใช้วงจรคุณภาพ (PDCA) เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือวัดผล และประเมินผลของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์</p> <p>ผู้ที่ได้ผลประโยชน์ คือครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้เรียน และสถานศึกษา ได้เครื่องมือวัดผล และประเมินที่มีความเที่ยงตรง มีความเชื่อมั่น ตามบริบทของสถานศึกษา</p> <p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p> <ol style="list-style-type: none"> ผู้บริหารและนักวิชาการทางการศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้เครื่องมือในการวัดผล และ ประเมิน ร่วม ครู และ บุคลากรทางการศึกษาในการประเมินพัฒนาการของผู้เรียน ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้เครื่องมือการวัดผล และ ประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียน ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการติดตามการใช้เครื่องมือวัดผล ประเมินผล เพื่อให้ได้ความเที่ยง และมีความเชื่อมั่น 	<p>สถานศึกษาจัดสัมมนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาเครื่องมือวัดผลและประเมินให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก</p> <p>สถานศึกษาพัฒนาศักยภาพครู บุคลากร ให้มีความรู้มีทักษะเกี่ยวกับวัดผล ประเมินผล โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งเกณฑ์การประเมินที่ตรงตามบริบทของสถานศึกษาและชุมชน</p>

ตารางที่ 2.4 ด้านงานพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. ครูและผู้ปกครองไม่มีส่วนร่วมในการติดตามผล ปรับปรุงระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาเลย</p> <p>2. บุคลากรไม่เห็นความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา เนื่องจากทัศนคติของบุคลากร อาจคิดว่าเป็นภาระมากกว่าประโยชน์</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>ครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง ไม่มีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพทางการศึกษา เนื่องจากครู บุคลากรทางการศึกษาไม่มีความรู้ความเข้าใจ และไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพทางการศึกษา รวมทั้งไม่มีการประชาสัมพันธ์หรือให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินคุณภาพของสถานศึกษา</p> <p>การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน</p> <p>1. สถานศึกษาจัดสัมมนาเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ร่วมกับครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครองเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา</p> <p>2. ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครอง กำหนดกรอบแนวคิดเชิงระบบ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายในและ</p>	<p>สถานศึกษาจัดการมีส่วนร่วมในการประเมินคุณภาพของสถานศึกษาร่วมผู้ปกครอง โดยการจัดสัมมนาเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา</p> <p>สถานศึกษาใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานและตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมสำหรับระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. ครูและผู้ปกครองไม่มีส่วนร่วมในการติดตามผล ปรับปรุงระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาเลย</p> <p>2. บุคลากรไม่เห็นความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา เนื่องจากทัศนคติของบุคลากร อาจคิดว่าเป็นภาระมากกว่าประโยชน์</p>	<p>มาตรฐานการศึกษา</p> <p>3. . ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครอง ร่วมกำหนดมาตรฐานการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของชาติและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา</p> <p>4. ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครอง ร่วมกันกำหนดเจตนารมณ์ของสถานศึกษา โดยตั้งเป้าหมายสุดท้ายของการประกันคุณภาพการศึกษา คือคุณภาพของผู้เรียน</p> <p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์</p> <p>1. . ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรัก ความสามัคคี สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ</p> <p>2. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพ มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม</p> <p>3. ผู้ปกครองมีความเชื่อมั่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา</p> <p>4. สถานศึกษาผ่านการประเมินคุณภาพภายนอกตาม</p>	<p>สถานศึกษาจัดให้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ทั้งภายในและภายนอก เพื่อหาจุดอ่อนและจุดแข็งของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>มาตรฐานการศึกษา</p> <p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p> <p>1. การนำมาตรฐานสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผล การพัฒนาคุณภาพ และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ และประเมินคุณภาพ การจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่น การสอบถาม การสังเกต การตรวจสอบเอกสาร ตลอดจนการปฏิบัติงานต่างๆ</p> <p>2. ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครองติดตามผลการประเมินประกันคุณภาพภายใน และมาตรฐานการศึกษา เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาต่อไป</p>	<p>สถานศึกษา เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินตรวจระบบประเมินคุณภาพ การจัดการศึกษาและการปฏิบัติงานต่างๆ ของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.5 ด้านงานพัฒนาสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. สื่อที่ใช้ควรเป็นสื่อที่กระตุ้นการเรียนรู้การสอนน้อยเกินไป</p> <p>2. สื่อที่ใช้ควรเป็นสื่อที่มีความเหมาะสมตามวัยของเด็ก</p> <p>3. สื่อที่ใช้ในปัจจุบันยังไม่มีคุณภาพหลายต่อการจัดการเรียนการสอนของครู</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>ครู และบุคลากรทางการศึกษา ขาดเทคนิคการใช้สื่อที่ถูกต้อง</p> <p>การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน</p> <p>1. สถานศึกษาเชิญวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้เรื่อง ทักษะการใช้สื่อและการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้ความรู้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา</p> <p>2. ครูและบุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สื่อที่ใช้ถึงความยากง่าย ความเหมาะสมต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และควรคำนึงถึงประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความประหยัดในการเลือกสื่อแต่ละครั้ง</p> <p>3. ครูและบุคลากรทางการศึกษา ร่วมกันประเมินการใช้สื่อประกอบการเรียนรู้ว่า มีข้อบกพร่อง หรือส่วนใดที่ควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อใจได้ดำเนินการวางแผนการพัฒนาสื่อการเรียนรู้อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป</p>	<p>สถานศึกษาจัดโครงการการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องทักษะการใช้สื่อและการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน</p> <p>สถานศึกษามีการประยุกต์เทคนิคความเป็นจริงเสริมเพื่อผลิตสื่อการสอนในสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.5 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>4. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนสื่อการเรียนการสอนต่างๆให้กับสถานศึกษา</p> <p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์</p> <p>1. สถานศึกษาได้พัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมตามวัย</p> <p>2. ครูได้พัฒนาศักยภาพในการใช้สื่อการเรียนการสอน และสามารถผลิตสื่อที่มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาเด็กตามวัย</p> <p>3. นักเรียนได้รับการเรียนการสอนผ่านสื่อการเรียนอย่างเต็มศักยภาพและมีความหลากหลาย</p> <p>4. ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนสื่อที่จำเป็นให้กับสถานศึกษา</p>	<p>สถานศึกษาจัดการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในการพัฒนาสื่อจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p>

ตารางที่ 2.5 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การประเมินสื่อเป็นการพิจารณาประสิทธิภาพและคุณภาพของสื่อการเรียนการสอนซึ่งถ้าจะให้ได้ผลดีนั้นควรจะมีการประเมินสื่อนั้นเมื่อมีการใช้สื่อเป็นครั้งแรกเพื่อการปรับปรุงการใช้สื่อในครั้งต่อไป 2. ครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการสอน เคยได้รับการฝึกอบรมจนมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อและมีประสบการณ์ในการใช้สื่อการเรียนการสอนมาเป็นอย่างดี 3. การประเมินผลโดยผู้เรียนและตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน 	<p>สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้สื่อ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการใช้คำชี้แนะในการใช้และการผลิตสื่อในการเรียนการสอน</p>

ตารางที่ 2.6 ด้านงานพัฒนาส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. ขาดแคลนห้องสมุดและหนังสือ นิทาน</p> <p>2. ขาด แหล่ง เรียน รู้ รอบ ๆ สถานศึกษา</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>สถานศึกษามีแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลายในเขตเทศบาลเมือง เมืองแกนพัฒนา แต่สถานศึกษา มิได้นำแหล่งเรียนมาใช้ประโยชน์ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการ สอน</p> <p>การมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงาน</p> <p>1. สถานศึกษาควรจัดสำรวจ แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในเทศบาล เมืองเมืองแกนพัฒนา</p> <p>2. ครู บุคลากรทางการ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการ วิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่ สามารถให้ความรู้ที่หลากหลาย ด้วยการใช้วิธีการการสร้าง เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ของ โรงเรียนมีอยู่ทั้งในโรงเรียนและ นอกโรงเรียน</p> <p>3. สถานศึกษาและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องควรส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และ อำนวยความสะดวก</p>	<p>สถานศึกษานำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ ในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกน พัฒนา มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น</p> <p>การมีส่วนร่วมการพัฒนาแหล่ง การเรียนรู้และเครือข่ายแหล่ง การเรียนรู้</p>

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจ เรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ</p> <p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สถานศึกษาได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก 2. ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การ สอน ได้ อย่าง หลากหลาย 3. นักเรียนทุกคนได้เรียนรู้จาก แหล่ง การ เรี ย น รู้ ต า ม วัตถุประสงค์อย่างคุ้มค่า 4. ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 	<p>สถานศึกษาเปิดศูนย์การเรียนรู้ ด้วยการให้ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเปิดศูนย์การเรียนรู้ของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p> <p>สรุปรายงานการพัฒนาและใช้แหล่งการเรียนรู้ ควรรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และเสร็จสิ้นการดำเนินการ เพื่อสรุปเป็นรายงานนำเสนอให้หน่วยงานต้นสังกัดทุกระดับและผู้เกี่ยวข้องทราบ ตลอดจน জন การประชาสัมพันธ์ ให้เกิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดต่อไป</p>	<p>สถานศึกษา ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และติดตามตรวจสอบผลการใช้แหล่งเรียนต่างๆ จากการประเมินการเรียนของนักเรียน</p>

ตารางที่ 2.7 ด้านงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
<p>1. วิจัยในชั้นเรียนไม่ได้มีรูปแบบ ทำให้การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเด็กได้ไม่เต็มศักยภาพ</p> <p>2. ขาดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง</p>	<p>การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ</p> <p>สถานศึกษาสนับสนุนให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาได้ทำงานวิจัยในชั้นเรียน ในรูปแบบเดียวกันและให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย</p> <p>การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน</p> <p>1. รัฐบาลทบทวนที่ความรับผิดชอบของทุกฝ่ายอย่างกระจ่างชัด โดยเฉพาะในส่วนของโรงเรียน ผู้บริหารจะต้องประชุมชี้แจงให้บุคลากรของโรงเรียนและชุมชนที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยและพัฒนาทั้งโรงเรียน และเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็น</p> <p>2. ร่วมวางแผนการดำเนินงานยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของโรงเรียนให้เหมาะสมกับปัญหาและความต้องการโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของตน อาทิ ร่วมสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหา จุดแข็ง และจุดอ่อน พร้อมทั้งวางแผนการพัฒนาบุคลากรทั้งโรงเรียน</p>	<p>สถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครอง ร่วมกันสร้างแนวทางการเขียนรายงานวิจัยให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และควรเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ</p> <p>รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>3.4 เข้ารับการพัฒนาคำรู้และทักษะเพื่อใช้ในการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้อิงโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น อบรมเชิงปฏิบัติการที่จัดโดยหน่วยงานภายนอก ประชุมเชิงปฏิบัติการโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ศึกษาดูงานโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการร่วมกันภายในโรงเรียน รวมทั้งแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง</p> <p>การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์</p> <p>1. นักเรียนจะมีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น</p> <p>2. สถานศึกษามีข้อความรู้และนวัตกรรมทางการจัดการเรียนการสอนที่เป็นจริงเกิดมากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อครูและเพื่อนครู ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก</p>	<p>สถานศึกษาจัดสัมมนาทางวิชาการ และแสดงผลงานวิจัยของสถานศึกษาให้กับบุคคลภายนอกได้เข้ามาศึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิจัยของสถานศึกษา</p>

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

ปัญหา	การสนทนาแบบมีส่วนร่วม (แนวคิดของ Cohen และ Uphoff)	แนวทางการพัฒนา
	<p>3.4 เข้ารับการพัฒนาคำรู้และทักษะเพื่อใช้ในการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้อันทั้งโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น อบรมเชิงปฏิบัติการที่จัดโดยหน่วยงานภายนอก ประชุมเชิงปฏิบัติการโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ศึกษาดูงานโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการร่วมกันภายในโรงเรียน รวมทั้งแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง</p> <p>การมีส่วนร่วมในการประเมินผล</p> <p>ครู และสถานศึกษามีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลวิจัยและประชาสัมพันธ์งานวิจัยต่างๆให้หน่วยงาน ชุมชนได้รับทราบผลการวิจัยต่างๆของสถานศึกษา</p>	<p>สถานศึกษาจัดสัมมนาการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลวิจัยระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา</p>

จากข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ประกอบการ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องมีความต้องการหารูปแบบในการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาแบ่งได้ 7 ด้าน ที่สะท้อนความต้องการพัฒนาสถานศึกษาด้วยขอเสนอให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับครูในการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาผู้เรียน จัดการประกันคุณภาพการศึกษา และจัดสัมมนาและฝึกอบรม

ให้ความรู้แก่ครูและผู้ปกครอง และติดตามการประเมินผลการวิจัย รวมทั้งต้องการให้ประชาสัมพันธ์การวิจัยที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น วิสัยทัศน์และภารกิจหลักของสถาบันที่สำคัญคือการพัฒนาการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งภารกิจทั้งสามประการนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประยุกต์ใช้สหวิทยาการ เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ บุรณาการเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาท้องถิ่นในปัจจุบัน

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว จึงควรศึกษาวิจัยการบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นบนฐานของภูมิปัญญาและสถานศึกษาในการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชน: เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษา ประเมิน พัฒนาและแก้ไขปัญหาการศึกษาจากกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเกิดประโยชน์ต่อ นักศึกษา อาจารย์ และชาวบ้านในท้องถิ่น ทั้งในระยะสั้น กลาง และยาว อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

ส่วนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและวิธีการถ่ายทอดภูมิรัฐภูมิธรรมให้แก่เด็กนักเรียน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ควบคู่จริยธรรม หรือเรียกว่า “ภูมิรัฐภูมิธรรม” ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเลือกแล้วว่าสามารถนำมาใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างมีความสุข เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม อันเป็นรากฐานการดำเนินชีวิตของคนไทย ดังนั้นการจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน จึงมุ่งเน้นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับบทเรียนให้แก่ผู้เรียนเรียนรู้ได้ง่ายจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เรียนรู้ผ่านการใช้ “อายตนะ” หรือ ประสาทสัมผัสทั้งหก ด้วยวิธีการเล่นปนเรียน ผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ดงามและน่าสนใจ โดยใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นบนฐานของภูมิปัญญาและสถานศึกษาในการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชน: เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาภาคสนาม ผลการศึกษาค้นคว้ามีดังนี้

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ความหมายของผู้ทรงภูมิปัญญา
5. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัย
6. หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน
7. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ประกอบด้วยงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ
รายละเอียดดังนี้

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local Wisdom) เป็นคำที่มีผู้อธิบายไว้สอดคล้องกับคำอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาไทย ไว้ดังนี้คือ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536:6) อธิบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นสิ่งที่มีขอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความล้นทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัวและการเลือกเฟ้นความคิด วิธีการใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เป็นเรื่องการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

สอดคล้องกับแนวคิดของเสรี พงศ์พิศ (2536: ๖) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมอันมีเอกลักษณ์ องค์รวมนั้นแสดงออกถึงการเกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ทั้งนี้ ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2538: 47) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัยมีระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบ หรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบ และบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาก่อน หรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

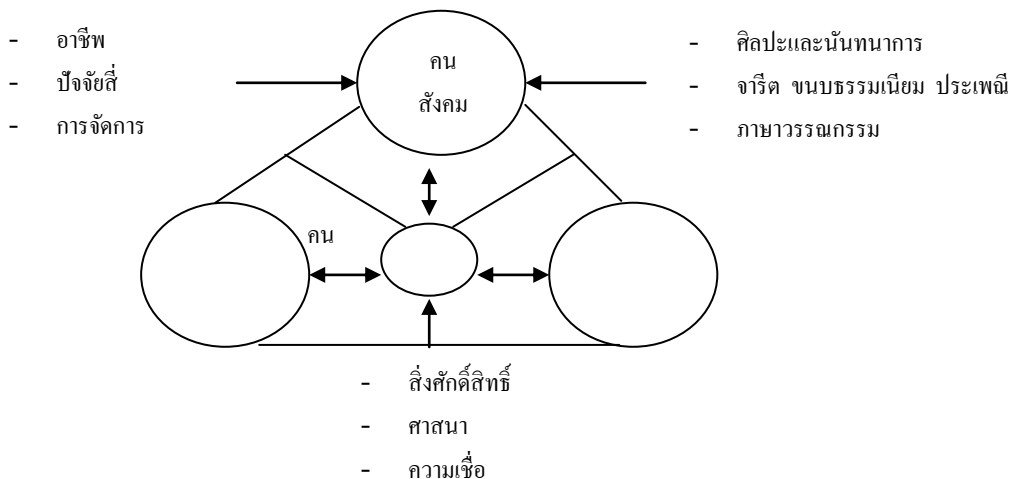
นอกจากนี้ นิพนธ์ กินาวงศ์ (2537: 45) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของบุคคลในอาชีพต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่มีในท้องถิ่นซึ่งมีส่วนเสริมสร้างการเรียนรู้ของนักเรียนในชุมชน สอดคล้องกับกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539: 3) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าหมายถึง ความรู้และประสบการณ์

ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอด และกลั่นกรองเป็นระยะเวลายาวนาน

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงองค์ความรู้ควบคู่จริยธรรมที่เกิดจากการการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์มายาวนาน ทำให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ และทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ทำให้สังคมมีความสุข

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2541: 19) สรุปลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสามลักษณะหรือสามมิติของเรื่องเดียวกันได้แก่ ชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ดังแสดงให้เห็นในภาพที่ 2.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่เป็นภูมิปัญญาการดำรงชีวิตของคนไทย

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 19

จากภาพที่ 2.1 เห็นได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในรูปแบบของวิถีการดำเนินชีวิตที่ยึดปัจจัยสี่เป็นหลัก และความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2529: 147) กล่าวว่า ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นการศึกษาจากโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และลักษณะ

ที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร ทัศนกรรมและศิลปกรรม ด้านการละเล่นพื้นบ้าน ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

สรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้แก่องค์ความรู้ที่เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตและเป็นกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวันตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานและปัจจัยสี่ เช่น การทำมาหากิน ศิลปทัศนกรรม และศิลปกรรมด้านการละเล่นพื้นบ้าน ดนตรี และอื่น ๆ

การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต.2539:30-35) กล่าวถึงการสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยว่า สืบสานมีทั้งสืบและสาน สืบหมายถึง สืบสานในด้านเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมไทย คืออะไรมาจากไหน สืบอีกความหมายหนึ่งคือสืบทอด สืบทอดต่อไปข้างหน้าจากปัจจุบันสู่อนาคต สานคือ การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรมที่รับมาจากเดิมให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพปัจจุบันให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ดำเนินชีวิตอยู่และถ้าวัฒนธรรมของเราเป็นของดี ก็ควรที่จะแผ่ขยายไปในสังคมโลกด้วยโดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2546ก:102-115) อธิบายว่าการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นคือวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่มีขั้นตอน ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้โดยจัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้รับถ่ายทอด กล่าวคือ ในการถ่ายทอดความรู้และทักษะแก่ผู้รับ การถ่ายทอดบางเรื่องนั้น เพียงแต่พูดคุย อธิบาย บอกเล่าหรือแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับความรู้เท่านั้นคงไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้รับการถ่ายทอด เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้ง จนถึงขั้นนำไปปฏิบัติได้ ดังนั้นการถ่ายทอดวิชาความรู้บางเรื่องจึงต้องใช้วิธีฝึกทักษะโดยตรงให้แก่ผู้รับรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน แล้วให้ร่วมกันจัดทำตำราที่เป็นหลักสำหรับใช้ในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้อื่นไว้ใช้ต่อไปด้วย

2. การถ่ายทอดความรู้โดยการสร้างเครือข่าย ด้วยการจัดให้เครือข่ายที่มีอยู่กระจายได้มีโอกาสศึกษาพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความรู้และประสบการณ์ในงานที่ทำและร่วมกันกำหนดทิศทางการทำงานของเครือข่ายให้บรรลุเป้าหมายตามที่ร่วมกันกำหนดไว้ในทิศทางเดียวกัน

3. การถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กร/สถาบัน กลุ่ม ชุมชน ฯลฯ โดยการสร้างองค์กร สถาบัน ชมรม กลุ่ม ฯลฯ ขึ้นมา เพื่อถ่ายทอดวิชาความรู้แต่ละสาขาที่แต่ละองค์กร สถาบัน

กลุ่ม ชุมชน มีความถนัดชัดเจนในเรื่องนั้นๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรสถาบัน ชมรม ฯลฯ

4. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ เพื่อให้ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดพบองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ค้นพบ และยังเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริงตามโอกาสอันควร

5. การถ่ายทอดความรู้ผ่านผลงานวิจัย งานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนและเป็นสิ่งที่คุณค่าในตัวของมันเอง องค์ความรู้ที่รวบรวมวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป ล้วนเป็นความรู้ในการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังให้ผู้อื่นเข้าใจเกิดการเรียนรู้ต่อไปอีก อย่างมีน้ำหนักน่าศรัทธาเชื่อถือเพราะมีข้อมูลวิจัยเป็นหลักฐานสนับสนุนอีกด้วย

6. การถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่อผลงานเขียนผ่านสื่อหรือเอกสารต่างๆ เหล่านี้ทำให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาแพร่กระจายออกไป ความรู้ แนวคิดต่างๆ ที่สอดแทรกไว้ในข้อเขียนและบทความต่างๆ เหล่านี้ก็ถูกถ่ายทอดออกไปอย่างแพร่หลาย สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่คนในวงกว้าง นับเป็นวิธีการเผยแพร่ถ่ายทอดความรู้ได้ดียิ่งขึ้นอีกวิธีหนึ่ง

7. การถ่ายทอดความรู้โดยการผลักดันเข้าสู่ระบบการศึกษาการพัฒนาระบบการเรียนรู้อีกเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในชุมชน องค์กรในชุมชนจะต้องร่วมมือกันกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพของครอบครัวกับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนทักษะชีวิตให้กับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนั้นได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นคือการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ผู้อื่น อาจถ่ายทอดได้หลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับเวลาโอกาสและสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ทั้งนี้สามารถถ่ายทอดได้อย่างเป็นทางการในระบบ หรือถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการนอกระบบและตามอัธยาศัย ทั้งนี้จะมีการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบอื่นๆ ด้วย เช่น การสนทนา พูดคุย การแลกเปลี่ยน ทักษะ ข้อคิดเห็นต่างๆ การพาไปดู ไปศึกษาเรียนรู้เอาเอง ฯลฯ เป็นต้น

ความหมายของผู้ทรงภูมิปัญญา

ผู้ทรงปัญญา หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ผลิตครุภูมิปัญญาหรือผู้นำภูมิปัญญาต่างๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและยกย่องสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญานั้นให้แพร่หลายทั่วไปอย่างกว้างขวางในแต่ละสาขา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541: 173)

กุลยา ตันติผลลาชีวะ (2545: 70) ได้ให้ความหมายของ ผู้ทรงภูมิปัญญาว่าหมายถึง บุคคล การบูรณาการทางการศึกษาเป็นเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้ผลิตภูมิปัญญา หรือผู้นำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับยกย่อง สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาให้แพร่หลายทั่วไป คุณสมบัติภูมิปัญญาเป็นการส่งเสริมผู้ทรงภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งสามารถผูกโยงไปสู่เรื่องอื่นๆ ได้ เช่น

1. เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่างๆ มีผลงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตน และได้รับการยกย่องยอมรับจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง เป็นผู้ที่ใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาประจำของตนเป็นเครื่องหมายยึดเหนี่ยว ในการดำรงชีวิตโดยตลอด

2. เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้เสมอ ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ที่หมั่นศึกษาแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง เป็นผู้คงแก่เรียน เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นผู้ลงมือทำโดยทดลองทำตามที่เราเรียนมาอีกทั้งลองผิดลองถูกหรือสอบถามจากผู้รู้อื่นๆจนประสบความสำเร็จเป็นผู้เชี่ยวชาญโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละด้านอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับรับการเปลี่ยนแปลงความรู้ใหม่ ๆ ที่เหมาะสม นำมาปรับปรุงให้ชุมชนและสังคมอยู่เสมอ

3. เป็นผู้นำของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สังคมในแต่ละท้องถิ่นยอมรับให้เป็นผู้นำทั้งผู้นำการปกครองที่ได้รับแต่งตั้งจากราชการและผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้สามารถนำของท้องถิ่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างดี

4. เป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น ผู้ทรงปัญญาล้วนเป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่นเอาใจใส่ศึกษาปัญหา หาทางแก้ไขและช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตน และชุมชนใกล้เคียงอย่างไม่ย่อท้อจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและบุคคลทั่วไป

5. เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ขยันหมั่นเพียรลงมือทำงาน ผลิตผลงานอยู่เสมอโดยตลอดปรับปรุงและพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้นอีกทั้งมุ่งมั่นทำงานของตนอย่างต่อเนื่อง

6. เป็นนักปกครอง และประสานประโยชน์ท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญานอกจากเป็นผู้ที่ครองตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไปแล้ว ผลงานที่ทำงานทำยังถือว่าเป็นคุณค่าจึงเป็นผู้ที่มีทั้ง ครองตน ครองคน และครองงาน เป็นผู้ประสานผลประโยชน์ให้บุคคลเกิดความรัก ความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจและมีความสามัคคีกัน ซึ่งทำให้ท้องถิ่นหรือสังคม มีความเจริญมีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นกว่าเดิม

7. มีความสามารถถ่ายทอดความรู้ เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญาที่มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น คนทั่วไป ทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ นักเรียน นิสิตนักศึกษาจะเข้าไปศึกษาหาความรู้หรือเชิญท่าน นั้นไปเป็นวิทยากร ผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีความสามารถมีพรสวรรค์ในการถ่ายทอดความรู้ เหล่านั้น เป็นอย่างดี ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจได้โดยง่าย

8. เป็นผู้มีความรู้หรือบริหารดี ผู้ทรงภูมิปัญญา หากเป็นคฤหัสถ์จะพบว่าล้วนมี คู่ครองดี ที่สนับสนุน ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในงานที่ท่านทำช่วยให้ผลงาน ออกมาอย่างมีคุณค่าถ้าเป็นนักบวช ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็ตามล้วนมีบริวารทั้งนั้น ท่านจึง สามารถผลิตผลงาน ที่มีคุณค่าทางศาสนา

รุ่ง แก้วแดง (2546: 4) กล่าวว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยแต่ละด้านล้วนแต่มีองค์ความรู้ได้ ซึมซับหล่อหลอม บ่มเพาะ คั้นคั่ว ทดลองโดยใช้วิถีชีวิตของตนเองเป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ เพื่อทดสอบความถูกต้องแล้วคัดสรรกลั่นกรองสิ่งที่เป็นคุณแก่ชีวิต แก่แผ่นดิน ถ่ายทอดให้ผู้อื่น ได้ สืบสานทั้งที่เป็นมรดก และทั้งที่เป็นสมบัติทางปัญญาของชาติมาจนถึงปัจจุบัน

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้ทรงภูมิปัญญา คือ บุคคลในห้องถิ่นที่มีวิธีการคิดการ กระทำ และมีผลงานจากการคิดการกระทำที่ก่อเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัย

สามารถ จันทรสุรีย์ (2536 : 150-152) กล่าวว่าเด็กโดยทั่วไปมีความสนใจใน ช่วงเวลาสั้นๆ ในสิ่งที่ใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กต้องง่าย ไม่ซับซ้อนสนุกสนานดึงดูดใจ เช่นการถ่ายทอดผ่านการละเล่น การเล่านิทาน การเล่นปริศนา คำทายและเกิดจากนิสัยการชอบซักถามของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กเป็นช่วงแห่งการ เรียนรู้โลกรอบตัว เช่น การเรียนรู้ร่างกาย เรียนรู้ถ้อยคำ ดังนั้นการผูกปริศนาจึงเลือกใช้คำที่ ให้ภาพพจน์คำเปรียบเทียบให้เข้าใจง่ายและจูงใจให้สงสัยและจ้องหว่าเพื่อสร้างแรงดึงดูดใจเพื่อ เด็กจดจำได้ง่ายส่วนการเล่านิทานเป็นการถ่ายทอดโยงความรู้โดยอาศัยความรู้ความสนุกสนาน จากตัวละครในเรื่อง และวิธีการเล่าที่น่าสนใจส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านจริยธรรม คือสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรรทำ วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วน ใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรรทำ

การสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนนั้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวคิดใน การดำเนินงานต่างๆไว้ได้แก่ รุ่ง แก้วแดง (2541: 230-241) อธิบายว่าการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอน ควบคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการเรียนดังนี้

1. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนและใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้ ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการศึกษาในโรงเรียน การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดถึงการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรมทางการศึกษาต่างๆ ต้องอยู่บนพื้นฐานของชุมชน ซึ่งหมายถึงชุมชนจะต้องมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ พัฒนาความรู้ สร้างความรู้ใหม่ให้กับชุมชนโดยมีการบริหารจัดการโดยชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการกำหนดกิจกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน การเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียนในความหมายของการเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐาน ของชุมชนนั้น โรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเรียนในโรงเรียนและการเรียนในชุมชนจึงถือว่าเป็นกระบวนการเดียวกัน

2. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของโรงเรียน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหา ภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียนโดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหาวิชา สอน จำนวนคาบและเวลาเรียน ขึ้นอยู่กับการกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนรูปแบบนี้โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการและศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งด้านเนื้อหาผู้สอนและผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการเมือง และสิ่งแวดล้อม นำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชาภูมิปัญญาไทยผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

จากแนวคิดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนดังกล่าว จะพบว่าเป็นการร่วมมือระหว่างบ้าน ชุมชน โรงเรียน ที่มุ่งเน้นคุณภาพนักเรียน ได้เรียนสิ่งที่ใกล้ตัวตามสภาพความเป็นจริง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตให้รักและหวงแหนภูมิปัญญาในท้องถิ่น เห็นคุณค่าและสืบทอดภูมิปัญญาอย่างภูมิใจ ควบคู่กับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยเฉพาะประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตด้านอารยธรรมสามัคคีธรรมและปัญญาธรรมนอกจากวิธีการถ่ายทอดที่ต้องอาศัยเครือข่ายของการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2541:91-92,117-118)ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาในรูปแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริงโดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่า วัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริงเชิงวิทยากรการถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น
3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น
4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปของสื่อการบันทึก โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันทึก เช่น คำขอของภาคเหนือ คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆ

วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอน มีหลักการดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 28-29)

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องความต้องการของท้องถิ่น

2. โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญาได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านหรือปัญญาชาวบ้านช่างเทคนิค ชาวบ้านหรือช่างฝีมือชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและร่วมการเรียนการสอนและการพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนอยู่ในดุลพินิจของโรงเรียนในด้าน ความเหมาะสมทั้งกิจกรรมเนื้อหาสาระและวัยของเด็กนักเรียนควรเป็นคณะกรรมการร่วมกันพิจารณา

3. การนำสิ่งที่ป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนออกไปสำรวจแล้วนำมาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรนำความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสอดแทรก ในเนื้อหาวิชาที่สอนและจัดเป็นพิพิธภัณฑสถาน หรืออุทยานการศึกษา

สรุปได้ว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัย จะต้องใช้วิธีการง่ายๆ เช่นการฟังเรื่องเล่า การเล่น และการเรียนอย่างสนุกสนานกับผู้ใหญ่ กิจกรรมมีความเหมาะสมกับพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของสังคมต่อไปในอนาคต

หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546 : 125 – 130) อธิบายว่าหลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมและให้เกิด

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างความแข็งแกร่งยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีพื้นฐาน ดังนี้

1. มนุษย์เราแต่ละคนมีศักยภาพในความรู้ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ถ้าเขาสามารถเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และเมื่อศึกษาเรียนรู้ไปถึงจุดหนึ่งแล้ว เขาจะสามารถนำองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นนั้นไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนไปอย่างต่อเนื่อง

2. มนุษย์แต่ละคนมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้วถ้าให้โอกาสแต่ละคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่แต่ละคนมีอยู่ จะเกิดการถ่ายโยงความรู้ซึ่งกันและกัน ขยายวงความรู้ให้กว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้นได้และจะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองว่าความรู้ส่วนใดขาดตกบกพร่องอยู่ก็จะแสวงหาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องมีใครมาบังคับ

3. มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การรวมกลุ่มความคิดและการกระทำ การให้โอกาส การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังด้วยเหตุผล จะนำไปสู่การคิด การตัดสินใจ การกระทำ การแก้ปัญหาที่ถูกต้องมากกว่าการแยกคิด แยกทำ หรือตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างโดดเดี่ยวเพียงคนเดียว

4. ในการแสดงความคิดเห็นและลงมติเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจขยายกลุ่มจะต้องเป็นอิสระ 1 คน 1 เสียง ความคิด ชาติกำเนิด คุณวุฒิ ความอาวุโส ความมีศถาบรรดาศักดิ์ มีตำแหน่งหน้าที่การงาน ความมั่นคงหรือยากจน ฯลฯ จะไม่ทำให้อิทธิพลต่อการคิดและการตัดสินใจของผู้อื่นในกลุ่ม

5. รูปแบบ วิธีการเรียนรู้ การคิด การตัดสินใจของแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันหลากหลายกันไปเพราะความแตกต่างหลากหลายทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ รูปแบบวิธีการเรียนรู้ของแต่ละคนจึงแตกต่างกันออกไปเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มชน จึงไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวว่าถ้ารูปแบบวิธีการเรียนรู้ที่ใช้ได้ดีกับกลุ่มหนึ่งแล้วจะต้องนำไปใช้และเหมาะสมกับอีกกลุ่มหนึ่งด้วยเสมอไป แต่จะต้องมีการปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มด้วย

6. องค์ความรู้ใหม่ในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการศึกษาเรียนรู้ลงมือปฏิบัติประเมินผล วิเคราะห์ สรุป เป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้นั้น จะเหมาะสมและสอดคล้องกับแต่ละคนแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ มากที่สุด และถ้าได้รับการพัฒนาให้ตรงทิศทางอย่างต่อเนื่องแล้วก็เป็นแหล่งผลิตและสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่นอย่างไม่จบสิ้น

สรุปได้ว่า หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานคือการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับองค์ความรู้และทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความเชื่อว่า

ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมและให้คิด ตัดสินใจร่วมกันเป็นกลุ่มเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากความคิดริเริ่ม หรือสติปัญญาสั่งสมประยุกต์ความรู้ที่มีอยู่ อย่างชาญฉลาดโดยปฏิบัติเป็นที่ยอมรับและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตช่วยในการแก้ไขปัญหาการจัดการ การดำเนินชีวิต สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ (2548: (1), 2-3; 2549: 4-5, 160-225) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง การผสมผสานการเกษตรเทคโนโลยีโดยพัฒนาบนพื้นฐานดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะกรณีต่างๆได้ในเบื้องต้น เช่น การเกษตรกรรมแบบผสมผสานการแก้ไขปัญหามลพิษด้านการตลาด การแก้ไขปัญหาด้าน การผลิตการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี

ภาพที่ 2.2 การดูแลลำน้ำและเทคนิคการปล่อยน้ำเข้านาตามลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ลาดเอียงเชิงเขา

ที่มา: ชไมมณ ศรีสุรักษ์. 2550: อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำลำธารการรักษา และถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์

ภาพที่ 2.3 ไม้งาม หรือไม้ค้ำข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการสืบชะตาน้ำเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่มา: ชไมমন ศรีสุรักษ์. 2550: อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดสวัสดิการและวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การบริหารกองทุนต่างๆ ในชุมชนและจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาโรคและป้องกัน หมายถึง การสืบทอดความรู้ดั้งเดิมและรู้จักประยุกต์ความเชื่อท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านสุขภาพอนามัย

ภาพที่ 2.4 ยาต้มสมุนไพร “มะไฮกเลือด” แก้วปวดหัว

ที่มา: ชไมমন ศรีสุรักษ์. 2551: งานช่วงสุขภาวะฯ ณ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2.5 ไข่ปามอาหารที่มีผักสมุนไพร

(ที่มา: ชไมমন ศรีสุรภัย. 2550: งานปิดถนนคนเดินอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่)

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมชาติอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเอง แก้ไขเศรษฐกิจและชะลอการนำเข้าตลาด

ภาพที่ 2.6 ภูมิปัญญาการผลิตแปรรูปหัตถกรรมท้องถิ่นเพื่อชุมชนพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

(ที่มา: ชไมমন ศรีสุรภัย. 2550: อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่)

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรม

6.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการศึกษามีคัมภีร์ที่เผยแพร่ในวงการศึกษาคือปัจจุบันเป็นตำราเรียนในชั้นประโยค 4-5-6 ในหลักสูตรพระมหาเปรียญ เช่น คัมภีร์จักรวาลประทีป เป็นการวิเคราะห์ความเป็นมาของโลก และจักรวาล ปราภฏในพระไตรปิฎก ทำให้นักศึกษาได้รู้ทิศทางของความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมาของโลกได้ คัมภีร์สังขยาปภาสักกะ เป็นงานที่วิเคราะห์เกี่ยวกับการนับเลขโบราณของชาว

อินเดีย ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงการคิดทางคณิตศาสตร์ของชาวอินเดียโบราณ สามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบปัจจุบันได้ เป็นต้น การศึกษาดังกล่าวนี้นิยมมาจนถึงปัจจุบัน นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษาใหญ่ๆ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยพายัพ ซึ่งอาศัยความรู้ของนักปราชญ์เหล่านี้ เป็นฐานในการศึกษาในปัจจุบัน การตั้งอยู่ได้นานของอาณาจักรล้านนาทำให้มีการสังสมศิลปวัฒนธรรมหลายประการ ได้แก่ ด้านศิลปะทางวรรณกรรม ปรากฏว่าพระสงฆ์ในล้านนาได้แต่งนิทานชาดกไว้ สันสอนประชาชน ที่เด่นชัดคือปัญญาสชาดก เป็นพื้นฐานของการเกิดวรรณคดีหลายฉบับ เช่น สังข์ทอง สรรพสิทธิ์คำฉันท์ กากีชาดก สุทนต์ชาดก เป็นต้น ในวรรณกรรมทางโลก เช่น โคลงนิราศหริภุญไชย ซึ่งเป็นแม่แบบของฉันทลักษณ์ของไทยในปัจจุบัน ไตรภูมิพระร่วงฉบับต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการเกิดไตรภูมิพระร่วงฉบับสุโขทัย

6.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับศิลปะและการขับร้องในการขับร้องแบบล้านนา มี จ้อย กะโหลงหรือขับโคลง มีหลายประเภทดังนี้

6.2.1 จ้อยค่าว คือ การขับร้องเสียงยาว

ภาพที่ 2.7 การแสดงดนตรีของกลุ่มศิลปินล้านนา

ที่มา: ชไมมน ศรีสุรักษ์. 2550: งานปิดถนนคนเดิน (Sunday market) อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

6.2.2 ซอ คือ การร้องประสานเสียงระหว่างชายหญิงใช้ดนตรีปี่เป็นเครื่องประสานในการขับร้อง

6.2.3 คำฮ่ำ คือ การแต่งคำด้วยฉันทลักษณ์ร้อย ใช้เป็นการพรรณนาเหตุการณ์ เช่น การพรรณนาสรรเสริญ การจุดบอกไฟ

6.2.4 ค่าวฮ่ำ คือ การเล่าเรื่องราวต่างๆ

6.2.5 คำวกรรม คือ การนำข้อความในชาดกมาเขียนเป็นฉันทลักษณ์ต่อให้พระอ่านสอนประชาชน

6.2.6 คำวชอ คือ การนำเอาข้อธรรม หรือภาษิตต่างๆ มาเขียนประสานกับความรู้ทางโลกโดยมากจะสอดแทรกกับความรู้ที่เกี่ยวกับการสวาสให้หนุ่มสาวได้อ่านเป็นที่สนุกสนาน

6.2.7 คำวไซ้ คือ เพลงยาวที่หนุ่มสาว ใช้โต้ตอบกันในเรื่องความรักความเสน่หาของคนในสมัยนั้น

6.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับศิลปะการพ้อนรำในล้านนามีการพ้อนรำหลายอย่าง เช่น พ้อนเล็บ พ้อนเทียน ม่านม้วยเชียงตา กิ่งกะหล่ำ พ้อนเจิง ตบมะผาบ เป็นศิลปะของคนโบราณสืบสานมาให้ลูกหลานฝึกหัด และรำยรำกันอยู่ในงานเทศกาลต่างๆ ถึงปัจจุบันนี้

ภาพที่ 2.8 กลุ่มศิลปินล้านนาเตรียมตัวแสดงดนตรีและการพ้อนรำโดยมีอุปกรณ์ประกอบ

พิธีกรรมบูชาครูแบบล้านนาคือพานใส่กรวยดอกไม้ และ เครื่องดนตรีล้านนา

ที่มา: ชไมมน ศรีสุรักษ์. 2550: พระตำหนักดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

6.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมในล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีประเพณีและพิธีกรรมหลากหลายที่บรรพบุรุษได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีดังกล่าวได้ถูกจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

6.4.1 ประเพณีมงคล เกี่ยวกับความเป็นอยู่และความต้องการให้ประชาชนอยู่
เย็นเป็นสุข

ภาพที่ 2.9 ประเพณียี่เป็ง การตกแต่งกระทงด้วยตุงและโคมแบบล้านนา
ที่มา: ชไมমন ศรีสุรักษ์. 2550: ช่วงประตู่ท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประเพณีมงคลของล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ประเพณีประจำเดือน และประเพณีวิถีชีวิต ดังนี้ เดือนเจ็ดเหนือ (เดือนเมษายน) เดือนแปดเหนือ (เดือนพฤษภาคม) เดือนเก้าเหนือ (เดือนมิถุนายน) เดือนสิบเหนือ (เดือนกรกฎาคม) เดือนสิบสอง (เดือนกันยายน) เดือนเก็ยง (เดือนตุลาคม) เดือนยี่ (เดือนพฤศจิกายน) เดือนสาม (เดือนธันวาคม) เดือนสี่ (เดือนมกราคม) เดือนห้า (เดือนกุมภาพันธ์) และ เดือนหก (เดือนมีนาคม)
- 2) ประเพณีการบวช
- 3) ประเพณีกินแขกแต่งงาน
- 4) ประเพณีทอดผ้าป่า
- 5) ประเพณีจิบอกไฟขึ้น
- 6) ประเพณีส่งสารตานคาบ
- 7) ประเพณีการทำนาแบบล้านนา

ภาพที่ 2.10 การทำนาแบบล้านนา

ที่มา: ชไมমন ศรีสุรักษ์. 2551: อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

6.5 ประเพณีอวมงคล หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับงานไม่เป็นมงคล เช่น ประเพณีงานศพ การกระทำพิธีกรรมสำหรับผู้เป็นที่รักจากไป นอกจากจัดประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวแล้วยังแยกเป็นประเพณีพิธีกรรมเมืองเชียงใหม่ และประเพณีชีวิต

6.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีด้านสถาปัตยกรรมในเชียงใหม่มีโบราณสถานวัดวาอารามเป็นที่สวยงามตื่นตาตื่นใจแก่อาคันตุกะที่มาเยือนเช่น วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจติยंहลวงวรวิหาร วัดสวนดอก (พระอารามหลวง) ได้เห็นความงามของศิลปะและประวัติความเป็นมาของสิ่งก่อสร้าง

6.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีด้านพุทธศิลป์จังหวัดเชียงใหม่ มีพระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดในล้านนา คือ “พระเจ้าแก้วตื้อ” ประดิษฐานที่วัดสวนดอก และ “พระเจ้าแตงคม” เป็นศิลปะอยู่ทอง ประดิษฐานที่วัดศรีเกิด

ภาพที่ 2.11 “พระเจ้าแก้วตื้อ” พระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดในล้านนา

ที่มา: ชไมมน ศรีสุรภย์. 2550: อุโบสถวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

6.8 ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องสักการะ เช่น สัตตภัณฑ์ หมายถึง การบูชาพระรัตนตรัย ทำโดยนักปราชญ์ช่างของล้านนา (สล่าล้านนา)

ภาพที่ 2.12 เครื่องสักการะ“ชั้นแก้วทั้งสาม” หมายถึง การบูชาพระรัตนไตร โดยวางกรวย

ดอกไม้จำนวนสามช่อลงในแต่ละมุม ทั้งสามมุม

ที่มา: ชไมมน ศรีสุรภย์. 2550: วิหารวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่)

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 24-26) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีขอบข่ายที่กว้างขวางครอบคลุมชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่ออกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในหลายด้าน ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรมได้แก่ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหามลพิษด้านการตลาด การแก้ไขปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตรเป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันรักษา สุขภาพของคนในชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นฐานบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคง

ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านสวัสดิการ ได้แก่ ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

8. ด้านการจัดการ ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษาตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่นการจัดการองค์กรต่างๆ ของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนสถาน การจัดการศึกษาตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดีหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาคือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดการทำสารานุกรม ภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

10. ด้านศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว

จากการศึกษาประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่(2548: (1), 2-3; 2549: 4-5, 160-225) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 24-26) ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้ 6 ด้าน รายละเอียดดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการเกษตรได้แก่ความรู้ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านเกษตรบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การปลูกข้าวทำนาตามฤดูกาล การทำขวัญควาย

2. ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมและศิลปกรรมด้านการละเล่นพื้นบ้านได้แก่ความรู้ความสามารถการประยุกต์ใช้ธรรมชาติสร้างสรรค์ผลผลิตด้านฝีมือ เพื่อให้เกิดคุณค่าของผลงานแห่งภูมิปัญญาถึงปัจจุบัน เช่น การทำตุ้ง การทำกระดาษสา การทำของเล่น เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ความรู้ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชนด้านยาการรักษาและการดูแลสุขภาพปกติและเมื่อเจ็บป่วย เช่น การนวดแผนโบราณ การทำลูกประคบ การทำพืมน้ำ เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความรู้ความสามารถที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การทำเหมืองฝาย การบวชป่า การสืบชะตาน้ำ เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาด้านศาสนาประเพณีและวรรณกรรมได้แก่ความรู้ความสามารถที่ประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อที่เป็นพื้นฐานของการจรรโลงประเพณี และ ภาษาที่สืบสานจนถึงปัจจุบัน เช่น การถ่ายทอดคำสอนการป็นปร(การให้พรแบบล้านนา) ภาษาเมืองวรรณกรรมพื้นบ้าน การทำหน้าที่ปุ่จ่านประจำวัด (อาจารย์ผู้สูงอายุ) การแห่ครัวต๋าน การตักบาตรแบบล้านนา และ การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น
6. ภูมิปัญญาด้านโภชนาการได้แก่ความรู้ความสามารถในการเลือกสรรประดิษฐ์ปรุงแต่งอาหารและยาพื้นบ้านได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายที่มีผลต่อสุขภาพตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากรวมถึงการขยายคุณค่าของทรัพยากร เช่น ไข่ป๋าม ไล่อั่ว แคบหมู เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา

งานวิจัยในประเทศ

กนกวรรณ รุกขชาติ (2541 :75-89) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษาโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้านในศตวรรษที่ 21 ผลการวิจัยพบว่าการสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย ทำให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ไปจนถึงการประเมินผล เนื้อหาความรู้เป็นเนื้อหาที่มีการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้เรียนสอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริง ลักษณะการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงบทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้นำ ด้านวิธีคิด วิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนการสอนมีการใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง การวัดและประเมินผลเป็นการประเมินจากการปฏิบัติได้จริง หลังจากเรียนรู้ไปแล้วสามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

วีระพงษ์ แสง-ชูโต (2544 : 88-90) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในทางวิทยาศาสตร์ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าสามารถจัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบนได้เป็นกลุ่มโดยรวมได้เป็นจำนวน 4 กลุ่ม ตามปัจจัยสี่ (อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค) และกลุ่มสนับสนุนปัจจัยสี่อีก 3 กลุ่ม (คมนาคม อาชีพและนันทนาการ) ที่มีหลักการวิทยาศาสตร์ ทุกสาขาแทรกอยู่มีมากที่สุดคือกลุ่มอาชีพ รองลงมาคือกลุ่มอาหาร และน้อยที่สุดคือกลุ่มยารักษาโรค และสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ที่มีหลักการเพื่อใช้อธิบายได้มากที่สุด คือ ฟิสิกส์ รองลงมาคือ เคมี และน้อยที่สุดคือ ชีววิทยา และสามารถจัดทำฐานข้อมูลแสดงแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านแต่ละกลุ่มไปสอดคล้องแทรกลงในรายวิชาวิทยาศาสตร์ในระดับประถมศึกษาตอนปลายและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นลงในซีดีรอมได้ทุกกลุ่ม

สุนิเทศก์ ไชยกุล (2546:175-180) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนกับการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนตำบลสันป่าเปา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัย พบว่าชุมชนสันป่าเปา เป็นชุมชนที่มีศักยภาพหลายด้าน ประกอบด้วย ศักยภาพ ด้านบุคคล ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรมประเพณีและด้านเครือข่ายชุมชน ศักยภาพทั้ง 4 ด้าน ต่างมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับดูแลสุขภาพของคนในชุมชนให้มีสุขภาพที่ดี กระบวนการดูแลสุขภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นกระบวนการดูแลแบบองค์รวมที่คำนึงถึงร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การนวด การใช้ยาสมุนไพร การเป่าพิธิกรรมต่าง ๆ เป็นต้น แต่ด้วยสภาพปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้องค์ความรู้ที่กำลังสูญหายไปจากชุมชนอย่างน่าเสียดาย เพราะขาดการสืบทอดจากคนรุ่นหลัง การดูแลสุขภาพ ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการดูแลตนเองให้มีสุขภาพดี เกิดความตระหนักว่าสุขภาพที่ดีต้องเริ่มที่ตนเองก่อนจึงเกิดรูปแบบการดูแลสุขภาพของชุมชนที่หลากหลายบนเงื่อนไขปัจจัยที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่นเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพที่ดีให้กับชุมชน

อารักษ์ศรี ไชยคุณาและคณะ (2546: 467-470) ได้เสนอรายงานการวิจัย เรื่อง การละเล่นพื้นบ้านล้านนา พบว่าการละเล่นพื้นบ้านล้านนาสำหรับเด็ก มีลักษณะการละเล่นพื้นฐานและการละเล่นที่เป็นเกมส์เป็นส่วนใหญ่ แบ่งออกได้ 5 ลักษณะดังนี้ การละเล่นที่อาศัยสมรรถภาพทางกายสำหรับวัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่มีพลังส่วนเกินมาก ดังนั้นการละเล่นในวัยนี้จึงเป็นการออกกำลังกายใช้วัยวัยในการเคลื่อนไหว คือการวิ่ง กระโดด ชัก ดึง ลาก เช่น การเล่นลักมอบ ไล่แปด ลู่ป่าเต้า มนหม้อขาง กระโดดหนังยาง เป็นต้น การละเล่นที่เป็นการศึกษา

เรียนรู้หรือสัมผัสกับธรรมชาติรอบ ๆ ตัว เช่น การเล่นลูกกอล์ฟ การเล่นฮิโงจิน การเล่นฮิเก็บ การเล่นเกมบะซึ่บ่า การเล่นเกมปลาบ การเป่าแวน การเล่นเกมบอถบ การกัดจิ้งก่อง (จิ้งหรีด) การเก็บแมลงมัน การเลี้ยงปลา กัด เป็นต้น การละเล่นที่เป็นการต่อสู้หรือแข่งขัน เพื่อให้เกิดความตื่นเต้นและเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของตน เช่น การเล่นเกมไม้ทิ่ม ไม้โก่งแก่ง ชีม้าส่งเมือง ป้อนมะม่วง เป็นต้น การละเล่นเลียนพฤติกรรมของผู้ใหญ่ เช่น การร้องเพลงกล่อมเด็ก การเล่นเกมไล่จิ้งจอก การเล่นเกมคนเดียว เช่น การเป่ายางละหู่ การเป่าปี่ตอซัง การเล่นเกมจิ้งจอก การเป่าเสียงเสียดสัตว์ การขี่ม้าก้านกล้วย กังหัน ไบลาน

รุ่งนภา รหัส (2547 : 70-87) ได้ทำการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการเรียนรู้ระดับปฐมวัยในเขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตทุ่งครุ มี 8 ด้าน คือ 1) การเกษตร 2) หัตถกรรม 3) การแพทย์แผนไทย 4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ศิลปกรรม 6) ภาษาและวรรณกรรม 7) ศาสนา 8) โภชนาการ โดยสาระสำคัญของภูมิปัญญาเน้นถึงการนำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งทางด้านการดำรงชีวิตและศาสนามาสืบสานต่อยอดด้วยการสังเกต และการปฏิบัติกับครอบครัว ส่วนวิธีสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัย ผู้ทรงภูมิปัญญาเห็นว่าควรเป็นการสังเกตและการสาธิตให้เด็กปฏิบัติตาม สำหรับผู้ทรงภูมิปัญญาที่พร้อมถ่ายทอดความรู้แก่เด็กปฐมวัย มีจำนวน 11 คน

จรรยา ตาระกา (2547: 303-305) ได้ทำการวิจัย เรื่องการละเล่นพื้นเมืองเด็กเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการละเล่นพื้นเมืองของเด็กในเชียงใหม่มี 5 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การละเล่นที่มีลักษณะการเล่นคนเดียวตามลำพังเพื่อความเพลิดเพลินด้วยตนเอง เช่น การเล่นเกมจิ้งจอก การเป่าเสียงเสียดสัตว์ การขี่ม้าก้านกล้วย การเป่าปี่ตอซัง กังหันไบลาน และการละเล่นที่มีลักษณะการเล่นร่วมกับเพื่อน ๆ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือการเล่นร่วมกับเพื่อนโดยไม่มีกฎกติกาและมีกฎกติกา การละเล่นที่มีลักษณะการเล่นเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่ แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ การละเล่นเลียนแบบการทำงาน ของผู้ใหญ่ เลียนแบบการประกอบอาชีพของผู้ใหญ่ และเลียนแบบวิธีการหาอาหารของผู้ใหญ่ การละเล่นที่อาศัยสมรรถภาพทางร่างกายเป็นการเล่นออกกำลังกาย เช่น การวิ่ง การกระโดด การลากตึง เป็นต้น และการละเล่นที่เป็นการศึกษาเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมหรือสัมผัสธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัว เด็กเช่นการเล่นหิน ดิน ทราย เป็นต้น

งานวิจัยต่างประเทศ

ทาวาง (Tawang, 1995: 2118-A) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและรูปแบบการคิดเรื่องการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพพบว่า สามารถช่วยให้การเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของแต่ละท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นเมื่อนำไปใช้สอนกับท้องถิ่นที่มีลักษณะเดียวกัน ยังให้ผลสัมฤทธิ์เหมือนเดิม สรุปได้ว่าการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แนวการจัดกิจกรรม และจัดการเรียนการสอนโดยเชิญผู้ทรงภูมิปัญญามาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การศึกษานโยบายต่างประเทศนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2541:142-144) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและจะได้สรุปความจำเพาะท้องถิ่นในงานการศึกษาของแต่ละประเทศ ในด้านการประสานความรู้สากลเข้ากับความรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาเดิมผ่านทางหลักสูตร ดังนี้

ประเทศฝรั่งเศสมีการจัดตั้ง “สภาหัตถกรรม” (Craft Council) เพื่อสนับสนุนให้ผู้ฝีมือ มีความเป็นเลิศด้านศิลปะให้ได้รับการยกย่องและถ่ายทอดความรู้แก่นุชนรุ่นหลัง เรียกว่า “ผู้ทรงความเป็นเลิศด้านศิลปะ” (Master of Art)

สาธารณรัฐเกาหลี มีระบบการอนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยได้ออกกฎหมายคุ้มครองสมบัติทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณมาตั้งแต่ ค.ศ. 1962 และมีการแต่งตั้งผู้ทรงภูมิปัญญาและองค์กรให้ทำหน้าที่สนับสนุนงานด้านวัฒนธรรม การดำเนินการคัดเลือกมีกระบวนการเริ่มต้นจากการค้นหา การคัดสรร การสืบค้นผู้ทรงภูมิปัญญา การประกาศ การเก็บข้อมูล การถ่ายทอดสมบัติทางวัฒนธรรม โดยผ่านการฝึกอบรม การแสดงผลงานสู่สาธารณชน การเผยแพร่ผลงาน

สรุปได้ว่าจากรูปแบบการดำเนินงานด้านการศึกษานโยบายท้องถิ่นในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงช่องทางในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ถึง 2 ทางหลักโดยผ่านทางหลักสูตรและผ่านทางตัวบุคคล (ผู้ทรงภูมิปัญญา) และการเสริมศักยภาพผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ทำการถ่ายทอดทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมในการให้การศึกษาในระบบ กับครูในโรงเรียนแล้วจะก่อให้เกิด การปรับปรุงหลักสูตรร่วมกันอันนำไปสู่การบูรณาการความรู้สากลเข้ากับภูมิปัญญาได้

ส่วนที่ 3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษาแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วม เป็นความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียน มีความสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ในทุกด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายของการจัดการศึกษาแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วม
2. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง
3. บทบาทผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมกับสถานศึกษา
4. รูปแบบของการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับสถานศึกษา
5. วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองในชุมชน
6. หลักการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
7. หลักการออกแบบการบ้านแบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมทำการบ้านกับบุตรหลาน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม ประกอบด้วยงานวิจัยใน

ประเทศและต่างประเทศ

รายละเอียดดังนี้

ความหมายของการจัดการศึกษาแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษาแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ จึงมีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

หรรษา นิลวิเชียร (2535: 25) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง การที่พ่อแม่ ครูและบุคคลในชุมชน ทำงานร่วมกันตั้งแต่การวางแผนการทำงาน การเรียนรู้ และการตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาของเด็ก สอดคล้องกับ

อรุณี หรดาล (2536: 6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง การที่ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมให้กับเด็ก ด้วยการใช้เทคนิคและวิธีการต่างๆ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว ผู้ปกครองอาจจะกระทำด้วยตนเองหรือให้ความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

ฉันทนา ภาคบงกช (2537: 25) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง การที่ผู้ปกครองให้ความร่วมมือในการช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องและสอดคล้องกับโรงเรียน

นอกจากนี้ นิตยา ประพุดติกิจ (2539: 264) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองโดยเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการช่วยพัฒนาและจัดการศึกษาแก่บุตรธิดาของตนรวมทั้งให้แก่ตนด้วย

ตลอดจน นภเนตร ธรรมบวร (2541: 31) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง หมายถึง ผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชนร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ของเด็กและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับครูหรือร่วมกับสถานศึกษาในการวางแผนหรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเด็กให้เต็มศักยภาพ

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

ทรงพร สุทธิธรรม(2534: 36) กล่าวว่าความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียนในการอบรมเลี้ยงดูส่งเสริมและพัฒนาการแก่เด็กทุกด้านจะมีส่วนช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม และเป็นทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้พ่อแม่และครูต่างเป็นผู้ใกล้ชิดเด็กและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่รายล้อมให้เด็กได้เติบโตขึ้นตามทิศทางที่ต้องการของสังคมและประเทศชาติ

อรุณี ทรดาล (2536: 9-12) กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่มีต่อเด็กและโรงเรียน ดังนี้

1. ทำให้เด็กมีความรู้สึกปลอดภัยขณะอยู่ที่โรงเรียนเพราะผู้ปกครองมีความคุ้นเคยสนิทสนมกับบุคคลในโรงเรียน เด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และมีความสนใจในการทำกิจกรรมต่างๆ และเด็กมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ปกครอง การที่ผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับเด็กได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเด็กทำให้เด็กมีสติปัญญาสูงขึ้น

2. ผู้ปกครองสามารถแสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะแก่สถานศึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อบุตรหลานของตน ผู้ปกครองมีความกระตือรือร้นในการร่วมมือช่วยกิจกรรมต่างๆมากขึ้น ทำให้ผู้ปกครองมีเจตคติที่ดีต่อสถานศึกษาเพราะได้เห็นปัญหาและอุปสรรคต่างๆ และผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการพัฒนาเด็ก หลักการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความรู้และประสบการณ์ให้เด็กที่บ้านมากขึ้น

3. สถานศึกษารู้ถึงความต้องการความสนใจของผู้ปกครอง สามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ได้ตรงตามความต้องการ ทำให้อัตราส่วนจำนวนผู้ใหญ่ต่อเด็กถูกต้องตามหลักวิชาการให้ผู้ปกครองที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะทางเป็นแหล่งความรู้ให้แก่เด็กและครูได้ข้อมูลย้อนกลับของผู้ปกครองช่วยให้ครูปรับปรุงการทำงาน และภาคภูมิใจในการทำงานมากขึ้น

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542: 28–29) กล่าวว่า พ่อแม่ผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ดูแลลูก ให้ความรักความอบอุ่น ฝึกความพร้อมให้ลูก ช่วยสอนการบ้าน เล่านิทาน เวลาดูโทรทัศน์พ่อแม่ต้องนั่งดูด้วย ต้องอธิบายชี้แนะ ตั้งคำถามให้ลูกตอบ การสอนอ่านของพ่อแม่จะไม่ใช่เป็นการบังคับลูก แต่จะใช้กิจกรรมเป็นตัวกระตุ้นให้ลูกอยากอ่าน ไม่ควรดุหรือส่งเสียงดังเพราะจะทำให้เด็กกลัวและไม่อยากอ่าน เด็กต้องอาศัยพ่อแม่และครูช่วยฝึกฝนให้ถูกวิธี

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542: 23–24) กล่าวถึง คุณภาพของโรงเรียนที่ดีได้ต้องมี ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับเด็กโรงเรียนไม่สามารถสอนโดยแยกเด็กออกจากครอบครัว เด็กควรได้เรียนรู้ร่วมกันทั้งทางโรงเรียนและผู้ปกครอง การที่โรงเรียนทำให้ ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมได้จะมีประโยชน์มาก สิ่งที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง คือ คุณค่าของความสัมพันธ์ของผู้ปกครองพบโรงเรียนที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ ผู้ปกครอง นักเรียนและโรงเรียน

นีร์ จาร์นิฟ (Nir-Jarniv อ้างใน เยาวพา เดชะคุปต์. 2542: 14) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยใน 3 ด้านดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ตัวเด็ก ครูและผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรมีความเข้าใจจิตวิทยาพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กและเข้าใจถึงพัฒนาการในการคิดความต้องการของเด็ก คือเด็กทุกคนมีความเหมือนกัน คือมีการพัฒนาการไปตามขั้นตอน มีความต้องการ (Needs) และมีความกระตือรือร้น (Curiosity) เหมือนๆ กัน นอกจากนี้เด็กทุกคนมีความแตกต่างกัน กล่าวคือทุกคนจะมีภูมิหลังและ พื้นฐาน (Background) ไม่เหมือนกัน ตลอดจนเด็กทุกคนต้องการมีเพื่อน ในการจัดหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัย จึงควรจัดให้สอดคล้องกับตัวเด็ก โดยคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา และคำนึงถึงว่าเด็กจะมีความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ตัวผู้ปกครอง (Viewing Parents) ในการจัดการศึกษาควรคำนึงถึงว่าพ่อแม่เป็นครูคนแรกและเป็นแบบอย่างให้แก่ลูก พ่อแม่เป็นบุคคลคนแรกที่ลูกรู้จัก เป็นผู้ปลูกฝังความคิดและพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ของสังคม จากการวิจัยพบว่า การนำพ่อแม่เข้ามามีส่วนในการให้การศึกษากับลูก ทำให้การศึกษาสำหรับเด็กดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้มีการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูแก่ลูกให้มากขึ้น จึงเป็นสิ่งที่น่าคิดว่าทำอย่างไรเราจึงจะสามารถ ช่วยให้พ่อแม่ได้เข้าใจและมีส่วนร่วมในการให้การอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูก เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกอย่างแท้จริง ดังนั้นในการจัดการศึกษาจึงควรมีการรวมเอาพ่อแม่เข้าไว้ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วย

3. ตัวครู (Felling Teacher) ความหมายของครูในที่นี้หมายรวมไปถึงผู้ดูแลเด็ก ที่เลี้ยงศึกษานิเทศก์และบุคลากรอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็ก (Paraprofessional) ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ครูและบุคคลต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็ก ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้ด้วย

สรุปได้ว่าการให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปกครอง นักเรียน และโรงเรียน

บทบาทผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมกับการศึกษา

บทบาทของผู้ปกครองในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อรุณี หรดาล (2536: 55-68) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. ผู้ปกครองมีบทบาทในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมในสถานศึกษา กิจกรรมที่สำคัญที่ผู้ปกครองควรหาโอกาสเข้าร่วมกับสถานศึกษาได้แก่ กิจกรรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง ผู้ปกครองมีบทบาทของผู้ริเริ่ม แสดงความคิดเห็น และบทบาทสมาชิกกลุ่มที่ดี เป็นผู้ฟังและเป็นผู้ตามที่ดี

2. ผู้ปกครองมีบทบาทในฐานะเสริมสร้างประสบการณ์ให้แก่เด็กทั้งที่บ้านและโรงเรียน ได้แก่ การส่งเสริมให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน สนทนากับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้จากโรงเรียน กระตุ้นหรือเตือนให้เด็กทำกิจกรรมตามที่ครูได้มอบหมาย รวมทั้งคอยแนะนำช่วยเหลือเมื่อเด็กต้องการเปิดโอกาสให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง หรืออาจมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานบ้านที่เด็กสามารถทำได้ การส่งเสริมประสบการณ์ให้เด็กที่โรงเรียน ได้แก่ การเป็นผู้ช่วยครูดูแลเด็กขณะทำกิจกรรม การช่วยวางแผนการสอนช่วยจัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์ และการเป็นวิทยากรพิเศษเพื่อพูดคุยสนทนาเกี่ยวกับอาชีพที่ตนถนัด เพื่อสนองความสนใจและความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก

3. ผู้ปกครองมีบทบาทในฐานะผู้ช่วยเหลือและสนับสนุน ได้แก่ การช่วยเหลือในเรื่องของวัสดุสิ่งของ ทรัพย์สิน แรงงาน รวมทั้งการให้คำแนะนำ และการเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้บริหารโรงเรียนในเรื่องต่างๆ ตามความสามารถ ความเหมาะสม และความถนัด เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

สอดคล้องกับเรื่องดังกล่าว วราภรณ์ รักวิชัย (2533: 18) กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้ดังนี้

1. ให้การอบรมเลี้ยงดูและปัจจัยสี่
2. ให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. ฝึกอบรมให้เด็กสามารถช่วยเหลือตัวเองได้
4. ถ่ายทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณี ตลอดจนบทบาทและหน้าที่ในครอบครัวให้แก่เด็ก
5. ช่วยแก้ไขปัญหาและอบรมสร้างวินัยอันดีให้แก่เด็ก
6. จัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาทุกๆ ด้าน
7. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก
8. เสริมสร้างบุคลิกภาพและการสร้างสรรค์
9. ปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก

นอกจากนี้ พัทรี สนวนแก้ว (2536: 56) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง ดังนี้

1. ในฐานะเป็นครูของลูกหลานโดยปกติพ่อแม่ ผู้ปกครองคือครูคนแรกของลูก ด้วยการเริ่มจากการอบรมเลี้ยงดูและการเป็นตัวแทน การปลูกฝังค่านิยมและเจตคติต่าง ๆ การอบรมสั่งสอนนี้เริ่มตั้งแต่เด็กยังไม่เข้าโรงเรียนจนกระทั่งเข้าไปในโรงเรียนมีความก้าวหน้าทางการศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ผู้ปกครองสามารถที่จะเลือกใช้ความรู้ต่าง ๆ มาจัดสอนให้กับเด็ก เพื่อที่จะให้เด็กมีความพร้อมที่จะก้าวไปสู่การเรียนอย่างมีระบบต่อไป
2. ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ผู้ปกครองบางคนมีความรู้ความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เช่น สถาปนิก นักธุรกิจ วิศวกร ฯลฯ ซึ่งทางโรงเรียนอาจจะเชิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ครูและนักเรียนในโรงเรียนรวมทั้งผู้ปกครองคนอื่น นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้แก่เด็กโดยตรงแล้วยังเป็นการเผยแพร่ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปกครองและครู และระหว่างผู้ปกครองด้วยกัน
3. ในฐานะอาสาสมัครของโรงเรียน ซึ่งอาจเป็นผู้ปกครองที่ไม่ได้ทำงาน ทางโรงเรียนขอความร่วมมือให้มาช่วยกิจกรรมพิเศษต่างๆ ของโรงเรียน
4. ในฐานะผู้กำหนดวัตถุประสงค์ ในบางครั้งผู้ปกครองจะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ต่างๆ ของโรงเรียน การดำเนินงานโดยเฉพาะโรงเรียนในชุมชนนั้นจะมีการบริหารงานโดยเฉพาะโรงเรียนมีคณะกรรมการ ซึ่งประกอบไปด้วยบุคลากรในโรงเรียนผู้นำในท้องถิ่น และตัวแทนของผู้ปกครอง ซึ่งคณะกรรมการเหล่านี้จะเป็นผู้ร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอันจะส่งผลต่อเด็กโดยตรง

สรุปได้ว่า ผู้ปกครองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของเด็กและมีอิทธิพลในการส่งเสริมสนับสนุนจริยธรรมของเด็กจะส่งผลกระทบยาวตลอดชีวิตให้เด็กเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม ผู้ปกครองจึงมีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็ก ตอบสนองต่อความต้องการทางกาย อารมณ์ และสังคมของเด็ก และมีหน้าที่ร่วมมือกิจกรรมกับสถานศึกษาในการส่งเสริมประสบการณ์แก่บุตรหลาน

รูปแบบของการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับการศึกษา

อรุณี ทรดาล (2536: 6) ได้อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองหลายรูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมที่บ้าน หมายถึง การที่ผู้ปกครองให้ความร่วมมือกับสถานศึกษา ปรุ้มวัยในการให้ข้อคิดเห็นเสริมประสบการณ์และการเรียนรู้ สร้างลักษณะนิสัยที่ดี รวมทั้งการเตรียมความพร้อมให้กับเด็กขณะอยู่บ้าน ซึ่งผู้ปกครองสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การอ่านหนังสือให้เด็กฟังให้เด็กหัดช่วยเหลือตัวเอง ช่วยให้คำแนะนำเด็กเกี่ยวกับการทำงานที่ครูมอบหมาย การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมในสถานศึกษา หมายถึง การที่ผู้ปกครองเข้าไปร่วมกิจกรรม หรือช่วยเหลืองานของสถานศึกษาปรุ้มวัยที่จัดขึ้น เช่น การเข้าร่วมประชุมผู้ปกครอง การไปทัศนศึกษาร่วมกับสถานศึกษา การร่วมกิจกรรมในวันหยุด เป็นต้น

พัชรี สนวนแก้ว (2536: 47-75) ได้กล่าวถึงรูปแบบการติดต่อระหว่างผู้ปกครองกับครูว่า การติดต่อระหว่างครูกับผู้ปกครองควรทำสองทาง คือ จากบ้านถึงโรงเรียน และจากโรงเรียนถึงบ้าน ซึ่งวิธีการที่ครูและผู้ปกครองจะติดต่อกันอาจทำได้โดย

1. การเยี่ยมเยียนโดยไม่ตั้งใจ ซึ่งตอนเช้าเวลาที่ผู้ปกครองมาส่งเด็กและพบครูโดยบังเอิญ อาจทำให้ครูทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กด้วย
2. การที่ครูไปเยี่ยมบ้านเด็กและผู้ปกครองเพื่อเปิดโอกาสให้ครูทราบสภาพครอบครัวสร้างความคุ้นเคยกับผู้ปกครองและเด็ก
3. การที่ผู้ปกครองมาเยี่ยมโรงเรียนซึ่งควรทำตอนที่นำเด็กมาฝากใหม่ๆ เพราะเด็กยังไม่คุ้นเคยกับโรงเรียน
4. การจัดให้มีการอภิปรายกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
5. การเชิญผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน

6. การสนทนาทางโทรศัพท์ เพราะการปรึกษาทางโทรศัพท์สามารถชดเชยการเยี่ยมเยียนได้

มอริสัน (Morrison. 2003: 364-365) กล่าวถึงวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองว่า ครูสามารถจัดกิจกรรมที่จะให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างน้อย 4 วิธี คือ

1. วิธีให้มีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นวิธีที่มุ่งให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ตามความสามารถของผู้ปกครองเอง เช่น การเป็นผู้ช่วยครู การเป็นพี่เลี้ยงเด็ก การหาทุน การร่วมทำงานธุรการ

2. วิธีการให้มีส่วนร่วมโดยเน้นกระบวนการเป็นการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการศึกษาเป็นผู้ให้แนวคิด เสนอแนะการจัดการศึกษา เช่น การวางแผนหลักสูตร การคัดเลือกตำรา การวางมาตรฐานการทำงาน วิธีการนี้กำลังแพร่หลาย เพราะผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการตัดสินใจทางการศึกษา

3. วิธีการมีส่วนร่วมโดยเน้นการพัฒนา เป็นการมีส่วนร่วมที่มุ่งพัฒนาคุณภาพครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งเป็นประโยชน์กับผู้ปกครองโดยตรง เพราะผู้ปกครองที่เข้าร่วมจะได้เรียนรู้และวิธีการการปฏิบัติที่เป็นการสร้างเสริมครอบครัว

4. วิธีการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ คือ การประมวลวิธีการดังกล่าวข้างต้นมาประสานกัน โดยเน้นครอบครัวเป็นศูนย์กลางให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมของโรงเรียน

แฮมมอนด์และคนอื่นๆ (Hammond and others อ้างใน พัชรี สอนแก้ว. 2536: 65-68) ได้เสนอวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนควรจัดขึ้นได้แก่

1. การจัดประชุมหรือการจัดพบผู้ปกครองโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับตัวเด็ก ผู้ปกครองได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

2. จัดให้มีการสนทนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ผู้ปกครองเกี่ยวกับอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการของเด็กและปัญหาต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย

3. จัดให้มีการอภิปรายกลุ่ม โดยผู้ปกครองและครูอาจจะให้มีการพบปะเป็นครั้งคราว เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

4. จัดให้มีการพบผู้ปกครอง เพื่อให้ผู้ปกครองเตรียมของเล่นให้กับเด็กให้ผู้ปกครองมีความรู้และมีความสามารถในการทำเครื่องเล่นง่าย ๆ ไปเล่นกับเด็กที่บ้านโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

5. จัดให้มีการติดต่อกับผู้ปกครองเป็นการส่วนตัว เช่น การสนทนาทางโทรศัพท์ ครูไปเยี่ยมบ้านเด็ก การติดต่อกันทางจดหมาย ฯลฯ

6. การจดบันทึกภายหลังการพูดคุยหรือการพบปะ ครูควรมีการจดบันทึกเพื่อเป็นข้อมูล
7. การให้คำแนะนำในการสังเกตเด็ก
8. การเชิญผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมหรือเป็นอาสาสมัครในโรงเรียน

ซัมซันและยอนเน่ (Sumption and Yvonne อ้างใน ชมแข พงษ์เจริญ. 2542:43) กล่าวว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน ในการจัดการศึกษาคือการที่ผู้ปกครองหรือประชาชนมีส่วนร่วมในโรงเรียนโดยการสนับสนุนด้านความคิดเห็นการตัดสินใจ การสละแรงงานและสละเวลาให้โรงเรียนในการวางแผนกำหนดนโยบาย การติดต่อสื่อสารระหว่างบ้านกับโรงเรียน การแก้ปัญหาการพัฒนาและสนับสนุนด้านการเงิน การประเมินผลการทำงานซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ คือ การมีส่วนร่วมอย่างอิสระมีส่วนร่วมอย่างไม่มิกฎระเบียบ ประเพณี และข้อตกลงรองรับ การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการโดยปัจเจกบุคคลคือ การเกี่ยวข้องกับเฉพาะคราว เช่น ในฐานะผู้ชำนาญพิเศษในสาขาอาชีพ

2. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ คือ การมีส่วนร่วมโดยมีกฎระเบียบ ระเบียบ ประเพณี และข้อตกลงร่วมกัน การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ คือ ปัจเจกบุคคล เช่น การได้รับเลือกเป็นตัวแทน และเกี่ยวข้องโดยตรง การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการโดยกลุ่มบุคคล เช่น สมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมวิชาชีพ

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542: 34-36) ได้กล่าวถึง แนวทางจัดกิจกรรมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมมีดังนี้

1. กิจกรรมโรงเรียนได้แก่กิจกรรมที่เน้นให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมโดยทางโรงเรียนเป็นฐานในการจัดกิจกรรม เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแนะนำโรงเรียนกิจกรรมการฝึกอบรมกิจกรรมการแสดงของนักเรียนกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นในโอกาสพิเศษต่างๆ

2. กิจกรรมสานสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ และความคุ้นเคยกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสนทนาการเยี่ยมเยียน เช่น การประชุมปรึกษาเป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนพร้อม ๆ กับการแลกเปลี่ยนความรู้กัน การแก้ปัญหาร่วมกัน การเยี่ยมบ้านเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สร้างสานความสัมพันธ์บ้านและโรงเรียนการเยี่ยมบ้านจะไม่ทำบ่อยนักอาจเป็นภาคเรียนละ 1 ครั้ง หรือปีละ 1 ครั้งตามความเหมาะสม

3. กิจกรรมการสื่อสารสนเทศ กิจกรรมนี้จะเน้นให้ผู้ปกครองเป็นผู้รับข้อมูลเป็นหลักส่วนใหญ่ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น โทรศัพท์สายด่วน จดหมายข่าว โสโมเพจ แผ่นพับข้อมูลโรงเรียน

4. กิจกรรมการศึกษา เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่ผู้ปกครองเข้าถึงชั้นเรียน ทั้งเป็นผู้สอนเป็นผู้ช่วยครูตลอดถึงเป็นที่ปรึกษาสำหรับผู้ปกครองด้วยกัน

5. กิจกรรมบริการ เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อเป็นบริการแก่สังคม และครอบครัว ได้แก่ ห้องสมุด ของเล่น ศูนย์ดูแลเด็ก ศูนย์แลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผู้ปกครองเหลือใช้

6. กิจกรรมการตัดสินใจ เป็นกิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองระดับสูงที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการตัดสินใจ และวินิจฉัยสั่งการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมคือ การวางนโยบายโรงเรียน การสรรหาบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาการเรียนการสอน และการพัฒนาหลักสูตร เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสภาพของชุมชนและครอบครัว เช่น การเยี่ยมบ้าน การมอบหมายการบ้านให้ผู้ปกครองทำร่วมกันกับบุตรหลาน การให้ผู้ปกครองเข้ามามีบทบาทเข้ามาร่วมเป็นผู้ช่วยครูอาสาสมัคร ให้เป็นวิทยากรร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน เป็นต้น

วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองในชุมชน

เกตุมณี มากมี (2549: 22-23) ได้อธิบายว่าการจัดการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ปกครองและคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อบรมร่วมกับสถานศึกษา ควรให้สมาชิกเห็นคุณค่าและเกิดความต้องการที่จะสืบทอดเอกลักษณ์ของชุมชนให้ต่อเนื่องกับสถานศึกษาเป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ปัญหาของสมาชิกในชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาของตนเอง

สำนักงานมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย (2545: 118-120) อธิบายถึงกระบวนการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนจากกลุ่มต่าง ๆ ด้วยเพื่อให้การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม เกิดความเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีบรรยากาศการดำเนินงานที่ดี ดังต่อไปนี้

1. ให้ร่วมคิดร่วมทำเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาใกล้ตัวและแนวทางการพัฒนาที่ไม่ยากนักในพื้นที่นั้นก่อน
2. หากิจกรรมที่ให้ร่วมคิด ร่วมทำในการแก้ไขปัญหานั้นอย่างต่อเนื่อง
3. การสร้างบรรยากาศให้เปิดรับฟังปัญหาชาวบ้านและในบางกรณีที่กำลังของชาวบ้านที่ไม่สามารถแก้ไขให้เป็นรูปธรรมได้ โดยชี้แนะเท่าที่จำเป็น แต่ไม่ชักนำโดยเด็ดขาด

4. จากการร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมจากง่ายไปยาก ที่ค่อย ๆ ประสบความสำเร็จจะนำไปสู่การเรียนรู้

ซูติมา ปานดำ (2545: 24-27) ได้กล่าวถึงการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชนเพื่อพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนของครูอนุบาลด้วยวิธีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยใช้วิธีการดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบมีลักษณะยืดหยุ่นที่ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามคำถามเพิ่มเติมติดต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของการสัมภาษณ์ และสามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ตอบได้

2. การทำตารางบันทึกเหตุการณ์สำคัญ (Time Line) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลในอดีตของชุมชนและเป็นการค้นหาเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นและวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นผลกระทบของพวกเขา

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการพูดคุยที่ได้มีการวางแผนไว้อย่างดี เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในบรรยากาศที่เป็นกันเองเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นได้เต็มที่

4. การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (Matrix Ranking) เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เข้าใจเหตุผลและเห็นถึงสาเหตุที่ชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากตัวเลือกที่หลากหลายสามารถใช้เพื่อค้นหาการให้ความสำคัญของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ เช่นเหตุผลของการกำหนดฐานะของคนในชุมชน ฯลฯ

5. การสังเกตเป็นวิธีการหาข้อเท็จจริง ทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นธรรมชาติเป็นข้อมูลโดยตรงตามสภาพความเป็นจริง และเป็นวิธีการที่สามารถวางแผนเตรียมการสังเกตการณ์ได้อย่างเป็นระบบ จัดเป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิ ซึ่งมีความน่าเชื่อถือการสังเกตที่ใช้ในการวิจัยคุณภาพ แบ่งประเภทได้ 2 แบบ คือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการร่วมกิจกรรมกันพยายามให้คนในชุมชนยอมรับและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือการสังเกตชนิดที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่วงนอก กระทำเป็นบุคคลภายนอกโดยไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ มีขั้นตอนที่ผู้สังเกตตั้งจุดมุ่งหมายว่าจะศึกษาอะไร ศึกษาคนกลุ่มใดและเลือกใช้วิธีการสังเกตที่เหมาะสม จากนั้นจดบันทึกภาคสนาม เพื่อจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบต่อไป

นอกจากนี้ กุหลาบ ตันติผลลาชีวะ (2546:14) ได้นำเสนอพันธกิจของชุมชนในการมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษา ด้วยงานหลัก 3 ประการดังนี้

1. ชุมชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการนำหลักสูตรการศึกษา ระดับชาติมาใช้ในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ด้วยการวางนโยบายการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร โดยใช้สภาวะของท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้และสร้างเสริมประสบการณ์ให้กับเด็กอย่างสอดคล้องตามจุดประสงค์การศึกษาที่ประเทศต้องการ

2. สิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน คือแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับเด็ก การที่เด็กได้เห็น ได้สัมผัสกับของจริงในท้องถิ่น เห็นความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณี นอกจากจะเป็นการสร้างอัตมโนทัศน์ การรับรู้ผู้อื่นและการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมแล้ว การได้เห็นสภาพจริงจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสถานที่และชุมชนเกิดประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม อีกทั้งการได้สัมผัสบุคคลที่สามารถได้รับสารสนเทศและได้สังเกตอย่างหลากหลาย เป็นการขยายมโนทัศน์ในสิ่งที่เรียนรู้มาแล้ว พร้อมกันนี้ ยังเป็นการพัฒนามโนทัศน์ใหม่ขึ้นมาด้วย

3. การเป็นแหล่งสนับสนุนการศึกษาชุมชนเป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งด้านการเงิน ทรัพยากรและบุคคล ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสำเร็จของการศึกษาปฐมวัย ทั้งด้านการพัฒนาและการส่งเสริมการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

สรุปได้ว่า วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองในชุมชน คือการดำเนินงานการเรียนรู้ร่วมกันกับทุกฝ่าย เป็นกิจกรรมที่ให้ร่วมคิด ร่วมทำ การเปิดรับฟังปัญหาของผู้ปกครอง ในการแก้ไขปัญหาไปอย่างต่อเนื่องแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน

หลักการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

สุมณฑา พรหมบุญ บุญเชิด ภิญโญนันตพงษ์ อรพรรณ พรสีมาและ ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2541: 35-43) ได้อธิบายหลักการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้หลายรูปแบบดังนี้

1. กระบวนการกลุ่ม (Group Dynamics, Group Process) เป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จะต้องปฏิสัมพันธ์ต่อกันมีแรงจูงใจร่วมกันในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยที่แต่ละคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อกันและกัน การนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในระยะแรกเป็นไปเพื่อการฝึกทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การพัฒนาบุคลิกภาพการให้คำปรึกษาและแนะแนวหลักการสำคัญของกระบวนการกลุ่มประกอบด้วย ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุดโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ความรู้ โดยกลุ่มมีวิธีการต่างๆดังนี้

1.1 เกม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เล่น มีกฎกติกาไม่ซับซ้อนจึงช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานในการเรียน ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจฝึกความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา

1.2 บทบาทสมมติ กลุ่มผู้เรียนจะต้องแบ่งบทบาทและหน้าที่ให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงบทบาทตามสถานการณ์ที่สมมติขึ้น เป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ที่ดี เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ศึกษาอย่างลึกซึ้ง

1.3 กรณีตัวอย่าง เป็นการเรียนจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงหรือเป็นสถานการณ์ที่เหมือนจริง โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์ อภิปราย เพื่อฝึกฝนการแก้ปัญหา

1.4 การอภิปรายกลุ่ม เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่กลุ่มสนใจ ร่วมกันการอภิปรายกลุ่ม โดยมีผู้ดำเนินการอภิปราย สมาชิกในกลุ่มร่วมกันอภิปราย การอภิปราย ทำให้ได้หลายลักษณะ ผู้สอนจะต้องเลือกตามความเหมาะสม

2. การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ (Cooperative Learning) เป็นวิธีการเรียนที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และในความสำเร็จของกลุ่ม ทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งการเป็นกำลังใจแก่กันและกัน สมาชิกแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง พร้อม ๆ กับการดูแลเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ความสำเร็จของแต่ละบุคคล คือความสำเร็จของกลุ่ม ความสำเร็จของกลุ่ม คือความสำเร็จของทุกคนการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ มีหลักการบางประการที่คล้ายคลึงกับการเรียนแบบกระบวนการกลุ่ม แต่แตกต่างกันในรายละเอียด เช่น โดยหลักการนักเรียนทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เหมือนกัน แต่สมาชิกกลุ่มย่อยของการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจจะต้องประกอบด้วยผู้เรียนที่มีคุณลักษณะแตกต่างกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแต่ละคนได้นำศักยภาพของตนมาเสริมสร้างความสำเร็จของกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสช่วยเหลือกัน สมาชิกของกลุ่มต้องมีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงบวก จะต้องไว้วางใจกันยอมรับในบทบาทและผลงานของเพื่อน กิจกรรมในขั้นเตรียม ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนทักษะทางสังคมเพื่อการทำงานกลุ่ม จากแนวคิดข้างต้น นักการศึกษาได้พัฒนาเทคนิควิธีเรียนแบบร่วมแรงร่วมใจดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 การเล่าเรื่องรอบวง (Round robin) เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้เล่าประสบการณ์ ความรู้ สิ่งที่น่าสนใจศึกษา สิ่งที่น่าสนใจให้เพื่อน ๆ ในกลุ่มฟัง

2.2 มุมสนทนา (Corners) เริ่มต้นจากการให้ผู้เรียนกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มเข้าไปนั่งตามมุมหรือจุดต่าง ๆ ของห้องเรียน และช่วยกันหาคำตอบสำหรับโจทย์ปัญหาต่าง ๆ ที่ครูยกขึ้นมา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนอธิบายเรื่องราวที่ตนศึกษาให้เพื่อนกลุ่มอื่นฟัง

2.3 คู่ตรวจสอบ (Pairs Check) แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มละ 4 – 6 คน ให้นักเรียนจับคู่กันทำงาน คนหนึ่งทำหน้าที่เสนอแนะวิธีแก้ปัญหา อีกคนทำหน้าที่แก้ไขข้อที่ 1 แล้วให้สลับหน้าที่กัน เมื่อเสร็จครบ 2 ข้อ ให้นำคำตอบมาตรวจสอบกับคำตอบของคู่อื่นในกลุ่ม

2.4 คู่คิด (Think-Pair Share) ครูตั้งคำถามให้นักเรียนตอบนักเรียนแต่ละคนจะต้องคิดคำตอบของตนเองนำคำตอบมาอภิปรายกับเพื่อนที่นั่งติดกับคนนำคำตอบมาแล้วให้เพื่อนทั้งชั้นฟัง

2.5 ปริศนาความคิด (Jigsaw) ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาที่ครูกำหนดให้สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มประจำจะได้รับมอบหมายให้ศึกษาเนื้อหาที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม ผู้เรียนที่ศึกษาเนื้อหาเดียวกันจากทุกกลุ่มมารวมกันเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อร่วมกันศึกษาเนื้อหาจนเข้าใจแล้วหาวิธีอธิบายให้เพื่อนในกลุ่มประจำของตนฟัง กลับเข้ากลุ่มประจำเพื่อเล่าเรื่องที่ตนศึกษาให้เพื่อนฟัง เมื่อทุกคนเล่าเรื่องที่ตนศึกษาจบแล้ว จึงให้สมาชิกคนหนึ่งสรุปเนื้อหาของสมาชิกทุกคนเข้าด้วยกัน ครูทดสอบความเข้าใจและให้รางวัล

2.6 กลุ่มร่วมมือ (Co-op Co-op) สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อยจะได้รับมอบหมายให้ศึกษาเนื้อหา หรือทำกิจกรรมที่ต่างกัน ทำเสร็จแล้วจึงนำผลงานมารวมกันเป็นงานกลุ่ม เพื่อให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพ ควรอ่านบททวนและตรวจแก้ไขปัญหา นำผลงานกลุ่มเสนอต่อชั้นเรียน

2.7 การร่วมมือกันแข่งขัน (The Games Tournament) ครูแบ่งผู้เรียนเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มแข่งขัน สมาชิกในกลุ่มทั้ง 2 ต้องมีจำนวนเท่ากัน กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือกลุ่มผู้ตัดสิน ทุกกลุ่มต้องศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจ สมาชิกกลุ่มแข่งขันแต่ละคนต้องเขียนคำถามมอบให้กลุ่มผู้ตัดสิน โดยไม่ต้องให้คำตอบ กลุ่มแข่งขันแต่ละกลุ่มจะตรวจสอบให้กับเพื่อนของตน เมื่อถึงเวลาแข่งขัน ผู้ตัดสินอธิบายกติกาและเรียกตัวแทนของกลุ่มแข่งขันออกมาทีละคนหรือมากกว่านั้นตามความเหมาะสม เมื่อสิ้นสุดการแข่งขัน กลุ่มที่ได้คะแนนสูงกว่าเป็นผู้ชนะ

2.8 ร่วมกันคิด (Numbered Heads Together) ครูถามคำถาม เปิดโอกาสให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันคิดหาคำตอบ จากนั้นครูจึงเรียกให้นักเรียนคนใดคนหนึ่งจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทุก ๆ กลุ่มตอบคำถาม เป็นวิธีการที่นิยมใช้ในการทบทวนหรือตรวจสอบความเข้าใจ

สรุปได้ว่า หลักการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นวิธีการเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งการเป็นกำลังใจแก่กันและกัน สมาชิกแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง พร้อมๆ กับการดูแลเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ทำให้เรียนรู้ว่าความสำเร็จของกลุ่ม คือความสำเร็จของทุกคน

หลักการออกแบบการบ้านแบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมทำการบ้านกับบุตรหลาน

กุลยา ตันติพิลาชีวะ(2546 : 67-144) อธิบายจุดประสงค์ของการบ้านและหลักการออกแบบการบ้านแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) ผู้ปกครองได้ติดตามการเรียนรู้ของเด็ก 2) ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการสอนเด็กด้วย 3) ผู้ปกครองเข้าใจการศึกษาปฐมวัย 4) ผู้ปกครองเรียนรู้หน้าที่ของผู้ปกครอง ดังนั้นหลักการออกแบบการบ้านแบบมีส่วนร่วม มีหลักปฏิบัติดังนี้

1. ครูต้องมีการบ้านตามสาระการเรียนรู้ทุกวัน การบ้านแบบมีส่วนร่วมเป็นสื่อเชื่อมสานความร่วมมือในการสร้างการเรียนรู้ระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน เป็นงานที่ครูมอบหมายให้เด็กทำทุกวันวันละ 1 เรื่อง เป็นประจำ

2. ครูต้องวางกรอบการบ้านทั้งปีการศึกษาว่าต้องการให้เด็กทำการบ้านอะไรในแต่ละสาระวิชา วิธีการคือ

2.1 ศึกษาหัวเรื่องจากแผนการสอนประจำภาคเรียน

2.2 วิเคราะห์เป้าหมายการศึกษาของแต่ละชั้นปีว่ามีอะไรบ้าง

2.3 ประเมินศักยภาพของผู้เรียนตามวัยหรือชั้นปี

2.4 กำหนดกลุ่มเนื้อหาการบ้านแต่ละวิชา โดยเนื้อหาการบ้านต้องสอดคล้องกับหัวเรื่องเป้าหมายการศึกษาและศักยภาพของผู้เรียน จัดเป็นกรอบการบ้านประจำสาระวิชา

2.5 เขียนกรอบการบ้านตัวอย่างกรอบการบ้านแต่ละวิชา ดังปรากฏในตัวอย่างการบ้านซึ่งแสดงไว้ในหน้าต่อไปแต่ละรายวิชา

2.6 เขียนการบ้านประจำวันโดยให้สอดคล้องกับกรอบที่กำหนด

3. ครูต้องจัดรูปแบบการบ้านที่ทั้งผู้ปกครองและเด็กใช้ร่วมกันได้ เมื่อได้เนื้อหาการบ้านประจำวันว่าจะให้เด็กทำอะไรอย่างไรแล้วให้จัดรูปแบบการบ้านส่วนประกอบสำคัญ ดังนี้

3.1 คำแนะนำสำหรับผู้ปกครอง ต้องบอกจุดประสงค์วิธีปฏิบัติของผู้ปกครอง ในกรณีมีส่วนร่วมกับเด็กในการทำการบ้านฉบับนั้นๆ

3.2 ปริมาณของการบ้านไม่เกิน 2 หน้ากระดาษ นับเป็นข้อไม่เกิน 6 ข้อ

3.3 เนื้อหาการบ้านต้องสอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กที่บ้านที่เด็กอนุบาลสามารถสังเกตและถ้อยความคิดได้

3.4 จำนวนข้อคำถามในการบ้าน จำแนกเป็นดังนี้

3.4.1 ถ้าเป็นคำถามเดียวมีตัวเลือกเป็นชุด เช่น ผลไม้อะไรมีรสเปรี้ยวให้ขีดกากบาท(X) ทับผลไม้ที่นำภาพผลไม้ที่นำมาแสดงให้เด็กเลือกนั้นไม่ควรเกินชุดละ12 ภาพ ทั้งนี้ให้พิจารณาจากอายุเด็กเป็นเกณฑ์

3.4.2 ถ้าเป็นคำถามชนิดเลือกคำตอบ ให้มีจำนวนข้อไม่เกิน 6 ข้อ และตัวเลือกแต่ละข้อข้อละ 3 ภาพ โดยการออกแบบตัวเลือกนั้นต้องมีความยากง่ายใกล้เคียงกัน สามารถจำแนกได้เก่ง-อ่อนได้

3.4.3 ภาพในการบ้านต้องเป็นภาพเหมือนจริงลายเส้นหรือภาพสีทั้งนี้เพื่อไม่ให้เด็กแปลภาพผิด

3.4.4 เนื้อหาการบ้านต้องเป็นภาพตัวเลข หรือคำที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่เด็กเรียนแต่ละวัน

3.4.5 คำตอบการบ้านของเด็กให้มาจากสิ่งพบเห็นรอบตัวที่บ้านเด็กเป็นสำคัญ หลักการสำคัญของการบ้านแบบมีส่วนร่วม คือ การเรียนรู้ของเด็กจะดีผู้ปกครองต้องมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับโรงเรียนจะเป็นการสร้างเสริมให้ผู้ปกครองเข้าใจโรงเรียน หลักสูตร การจัดการเรียนการสอนรวมทั้งสื่อการเรียนรู้ที่โรงเรียน (Click and Click. 1990: 323-324 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ 2546: 67-144)

สรุปได้ว่าหลักการออกแบบการบ้านแบบผู้ปกครองมีส่วนร่วม ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์ของการบ้านและกรอบของการบ้านที่จะให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมทำการบ้านกับบุตรหลานที่บ้านหรือชุมชน ต้องมีข้อความและเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็ก โดยเฉพาะรูปแบบของการบ้านต้องจูงใจ สนุกสนาน น่าสนใจ เช่นมีรูปภาพเหมือนจริง มีตัวเลขหรือคำที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่เรียนรู้จากโรงเรียนในแต่ละวัน เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม

งานวิจัยในประเทศ

กฤษณี ภูพัฒน์ (2538: 8) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวินัยในตนเองระหว่างเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้ชุดให้ความรู้ผู้ปกครองส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน กับเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้ชุดกิจกรรมตามปกติในชีวิตประจำวันกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กและผู้ปกครองของเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี จำนวน 60 คน ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลชั้นปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลสามเสนเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน กลุ่มควบคุม 30 คน พบว่าเด็กปฐมวัยทั้งสองกลุ่มมีวินัยสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ปัทมศิริ ธีมานุรักษ์ (2539: 78-89) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นของเด็กวัยอนุบาล ผลการวิจัยพบว่าหลังการทดลองใช้โปรแกรมผู้ปกครองกลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นสูงกว่าผู้ปกครองควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ

ผู้ปกครองกลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นหลังการทดลองใช้โปรแกรมสูงกว่าการทดลองใช้โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ซูติมา ปานดำ (2542:150-168) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนของครูอนุบาลด้วยวิธีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนของครูอนุบาลด้วยวิธีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการทดลองใช้โปรแกรมฯ พบว่าหลังการทดลองใช้โปรแกรมฯ ครูอนุบาลมีความสามารถในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนสูงขึ้น เห็นได้จากเรื่องที่ครูเลือกมาแก้ปัญหา คือ “ตนกำลังสอนแบบยึดเด็กเป็นศูนย์กลางหรือไม่ ถ้าไม่จะสอนอย่างไร” ซึ่งพบว่าครูมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวกเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอน ครูแต่ละคนมีความสามารถในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนสูงขึ้น และครูส่วนใหญ่ประเมินว่าปัญหาการเรียนการสอนของตนได้รับการแก้ไขแล้ว นอกจากนี้ครูมีพฤติกรรมการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอนร่วมกันที่สูงขึ้น จากที่พบวก่อนทดลองใช้โปรแกรมฯ มีครูเพียงคนเดียวที่ได้ดำเนินการแก้ปัญหาและทำตามลำพังมาเป็นครูทุกคนทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนที่พวกตนระบุ

งานวิจัยต่างประเทศ

แซนดรา(Sandra. 1995: 51-53) ได้ศึกษาพบว่าพ่อแม่เป็นที่ปรึกษาที่มีคุณค่าที่จะช่วยให้เด็กมีประสบการณ์การเล่นอย่างมีคุณภาพ พ่อแม่จะเป็นผู้ที่ช่วยให้เด็กได้พัฒนาการเรียนรู้ทั้งด้านคณิตศาสตร์ ภาษา และการเล่น จะช่วยเสริมประสบการณ์ให้แก่เด็กและช่วยเด็กในการพัฒนาการ ทำให้เด็กมีพัฒนาการทางภาพจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การโต้ตอบและการแก้ปัญหาได้ดี

เกล (Gail. 1981: 101) ได้ทำการวิจัยโดยใช้ชื่อโครงการว่า Mother Start ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้พ่อแม่มีความสุข โดยให้คณะกรรมการออกไปเยี่ยมแม่ที่บ้านพูดคุยกับแม่เกี่ยวกับการเลี้ยงดู และแนะนำให้แม่ใช้ภาษาที่ถูกต้องกับลูกให้แม่มีส่วนร่วมด้วยและให้หนังสือและวัสดุต่างๆ เช่น ดินน้ำมันกระดาษสีไว้ให้แม่เล่นกับลูกที่บ้านนอกจากนี้เมื่อมีโอกาสจะเชิญแม่มาเยี่ยมที่โรงเรียน เพื่อให้แม่มีโอกาสร่วมทำงานกับลูกในห้องเรียน และให้แม่มีส่วนร่วมรับผิดชอบกิจกรรมที่จัด ในโรงเรียน เช่น ช่วยหาเงิน สนับสนุนกิจกรรมพิเศษของโรงเรียน เป็นต้น ผลการศึกษาของเกลสรุปได้ว่าการจัดโปรแกรมให้ความรู้ด้วยวิธีการเยี่ยมบ้านมีผลเป็นอย่างมากในการช่วยให้พ่อแม่และลูกมีสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น และจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลานได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

สมิท (Smith. 2000: 91) ได้ศึกษาการให้กำลังใจและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่ส่งให้เด็กที่มีปัญหา มีผลการเรียนดีขึ้น จากการศึกษาตรวจสอบสภาพการเรียนของเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนอย่างกว้าง ๆ ทั่วไปและสิ่งแวดล้อมทางโรงเรียน และทางบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ส่งผลให้เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนประสบความสำเร็จทางการเรียนมากขึ้นซึ่งพ่อแม่เด็ก ที่มีปัญหาทางการเรียนจะมีการตอบสนองกับทางโรงเรียนในระดับสูง ส่วนเด็กปกติจะมีการตอบสนองในระดับปานกลางปกติ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบข้อสรุปว่าการมีส่วนร่วมของครูผู้ปกครอง และชุมชน นำไปสู่การได้แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานการจัดการศึกษาเพื่อดำรงชีวิตของคนให้สร้างตนเพื่อชีวิตและสังคมได้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและผู้ปกครองมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กนักเรียนแบบสร้างตนเพื่อชีวิตและสังคม

การออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กนักเรียน ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดทางพุทธศาสตร์
2. ทฤษฎีเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย
3. รูปแบบการสอนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย
 - 3.1 การสอนแบบจิตปัญญา
 - 3.2 รูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ (Models of teaching: The social family)
 - 3.3 รูปแบบการอบรมกล่อมเกลาที่บ้านที่ใช้ระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญา (Indigenous Learning System)
 - 3.4 การออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ (Backward design)

รายละเอียด ดังนี้

แนวคิดทางพุทธศาสตร์

แนวคิดทางพุทธศาสตร์สอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย “แบบสร้างตนเพื่อชีวิตและสังคม” โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและผู้ปกครองมีส่วนร่วม จากการสืบค้นพบว่า มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางศาสนศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ได้ให้แนวคิดที่เป็นแนวทางนำไปสู่การสร้างและพัฒนารูปแบบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สอดคล้องกับมีนักการศึกษาที่วิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ไว้อย่างเป็นรูปธรรม รายละเอียดดังนี้

พระครูพิพิธสุตาทรร (บุญช่วย สิรินทโร) (2552: 4-5) อธิบายว่า พระพุทธศาสนามองเห็นชีวิตประจำวันมีความติดต่อกันเกี่ยวข้องกับโลก และความติดต่อกันเกี่ยวข้องกับโลกนี้เอง เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่ชีวิต ซึ่งปกติชีวิตโดยความสัมพันธ์กับโลก แบ่งออกเป็น 2 ภาคได้แก่ ภาครับรู้กับภาคแสดงออก โดยแต่ละภาคมีระบบการทำงานซึ่งอาศัยช่องทาง หรือ ประตูชีวิต จะติดต่อกันเกี่ยวข้องกับโลกเรียกว่า “ทวาร” ดังนี้

1. ภาครับรู้และเสพเสวยโลก อาศัย 6 ช่องทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการรับรู้และเสพเสวยโลก ซึ่งปรากฏแก่มนุษย์โดยลักษณะและอาการต่าง ๆ ที่เรียกว่า อารมณ์ 6 อย่าง คือ รูป รส กลิ่น รส โภภุญัพพะ (สิ่งต้องกาย) และธรรมารมณ์ (สิ่งที่ใจนึก)

2. ภาคแสดงออกหรือกระทำต่อโลก อาศัย 3 ช่องทางคือ กาย วาจา ใจ การกระทำต่อโลกนั้นมนุษย์แสดงออกเป็นการทำ (ทางกาย) การพูด (ทางวาจา) และการคิด (ทางใจ) ที่เรียกว่า กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม

เมื่อกล่าวในระบบการทำงานของกระบวนการธรรมแห่งชีวิต ภาคการรับรู้และเสพเสวยโลกนี้ว่า “อายตนะ” แปลว่า แตนเชื่อมต่อให้เกิดความรู้หรือทางรับรู้ และเพื่อป้องกันความสับสนจึงเรียกกลุ่มแรกว่า “อายตนะภายใน” (แดนต่อความรู้ฝ่ายภายใน) และเรียกกลุ่มหลังว่า “อายตนะภายนอก” (แดนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก) และอายตนะภายนอก 6 ประการนั้น โดยทั่วไปนิยมเรียกว่า “อารมณ์” แปลว่า สิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวของจิต หรือสิ่งที่ถูกรับรู้ หรือสิ่งที่ถูกรู้ เมื่ออายตนะ เป็นแดนรับรู้ (อายตนะภายใน) กระทบกับอารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้ (อายตนะภายนอก) ก็จะทำให้เกิดความรู้ เฉพาะด้านของอายตนะแต่ละอย่างขึ้น เช่น เมื่อตากระทบรูป เกิดความรู้เรียกว่า “เห็น” หูกระทบเสียง เกิดความรู้เรียกว่า “ได้ยิน” เป็นต้น ความรู้จำเพาะแต่ละด้านนี้ เรียกว่า “วิญญาณ” ซึ่งแปลว่า ความรู้แจ้ง คือ รู้อารมณ์ ฉะนั้นวิญญาณจึงมี 6 อย่าง เท่ากับอายตนะ และอารมณ์ 6 คู่ คือ วิญญาณทางตา (เห็น) วิญญาณทางหู (ได้ยิน) วิญญาณทางจมูก (ได้กลิ่น) วิญญาณทางลิ้น (รู้รส) วิญญาณทางใจ (รู้อารมณ์ทางใจ หรือรู้เรื่องในใจ) “อายตนะ” ทำหน้าที่รับใช้มนุษย์ 2 อย่าง คือ (1) เป็นทางรับรู้โลก หรือเป็นแหล่งนำโลกมาเสนอต่อมนุษย์ เป็นเครื่องมือสื่อสาร ทำให้มนุษย์ได้รับรู้ข้อมูลแห่งความรู้ซึ่งเป็น

สิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเกี่ยวข้องกับโลกได้ถูกต้อง ทำให้ชีวิตอยู่รอดและดำเนินไปด้วยดี และ (2) เป็นช่องทางเสพลิงโลก หรือเป็นประตูที่มนุษย์จะเปิดออกไปรับอารมณที่เป็นรสร้อยของโลก มาเสพลิงด้วยการดู ฟัง ดม ลิ้มชิมรส และต้องสัมผัส ตลอดจนจินตนาการสิ่งที่หวานชื่นระรื่นใจเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา คือ การเข้าถึงภาวะแห่งการสิ้นไปของทุกข์ ซึ่งก็คือเข้าถึงภาวะแห่งสุข ปัจจุบันอาจให้ความหมายใหม่ตามการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา เช่น “มาตรฐานการครองชีพ” (Standard of Living) “คุณภาพชีวิตที่ดี” (Quality of Life)

สุมน อมรวิวัฒน์ (2542: 1-5) อธิบายว่า การเรียนรู้ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ คือ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้าเกิดธาตุรู้ (รู้สึก หมายรู้ รู้คิด รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบฝึกฝนอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตร จนประจักษ์ผลเกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส) ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ ดังนี้

1. ต้องสร้างฉันทะแก่ผู้เรียนแต่ละคนในขณะเดียวกันก็เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนได้ทำงานกลุ่มและฝึกทักษะการเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม
2. จัดกระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นที่บุคคล มีขั้นตอนดำเนินการตามหลักการพัฒนาคน ได้แก่ ศิล สมาธิ ปัญญา จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้ คือ อิสรภาพทั้งทางกาย และจิตของบุคคล
3. จัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความพร้อม ความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความวิริยะ คือ ความเพียรในการฝึกฝนตนเอง เพื่อให้บรรลุตามหลักอิทธิบาท 4
4. วิธีการเรียนการสอนจะต้องเป็นกระบวนการซึมซับ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนารูปกับนาม รวมกันเข้าเป็นชีวิตหรือขั้น 5 ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นการเรียนการสอนที่พัฒนามนุษย์ด้านพฤติกรรม ความรู้สึก การรับรู้ การคิดพิจารณา และความรู้แจ้ง ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนต้องใช้สติปัญญากำกับการฝึกฝนอบรมโดยตรง
5. ครูผู้สอนต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคนและถือว่าผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการพัฒนาทั้งกาย วาจา จิต และปัญญา การเรียนการสอนไม่ใช่การถ่ายทอดความรู้ด้านปริยัติเท่านั้น หากแต่เน้นการฝึกหัดอบรม (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลของการปฏิบัตินั้นด้วย (ปฏิเวธ)

6. การเรียนการสอนเพื่อให้เกิดปัญญามีหลายวิธีอาจเป็นการเรียนรู้โดยเริ่มจากการแสวงหาความรู้ด้วยการฟังผู้อื่น แล้วนำมาคิดปฏิบัติเกิดปัญญาหรือเกิดจากจินตปัญญาก่อน คือ ค้นคิดเองแล้วจึงแสวงหาความรู้เพิ่มเติม นำมาคิดปฏิบัติจนเกิดปัญญา หรืออาจเริ่มต้นด้วยการทดลองปฏิบัติ คือ ภาวนาปัญญาแล้วคิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเองแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจนเกิดปัญญารู้แจ้ง

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่าหลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ คือ การเรียนรู้ผ่าน “อายตนะ” หรือ ประสาทสัมผัสทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นช่องทางที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าความรู้และจริยธรรมความดีงามโดยการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองจนเกิดการค้นพบความรู้ด้วยตนเองและประเมินตนเองได้จากความพึงพอใจในตนเองและต้องการปรับปรุงแก้ไขผลแห่งการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทางช่วยสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ที่อบอุ่นเป็นสุข เป็นมิตรที่ดีต่อกันและจัดสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในชีวิตและสังคมที่ดีงาม

ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

จากการสืบค้นพบว่าทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรูเนอร์ เป็นทฤษฎีที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสติปัญญาและจริยธรรมตามแนวคิดของเพียเจต์ ตามที่กล่าวมาข้างต้น บรูเนอร์ (Parsonspetal. 2001: 209 อ้างถึงใน พรรณี ช. เจนจิต. 2545: 106) เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกา มีผลงานดีเด่นที่นักการศึกษาทั่วโลกให้ความสนใจคือเขาเสนอว่าพัฒนาการทางสติปัญญาเกิดขึ้นจากการเรียนรู้และขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมากกว่าเกิดจากการพัฒนาภายในของอินทรีย์ และทุกๆ วัยเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อมีแรงจูงใจต่อการรับรู้และเป็นการรับรู้จากประสบการณ์จะทำให้เกิดความเข้าใจ และการเรียนรู้ที่เด็กสามารถจัดระบบการเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความหมาย คือ กระบวนการความรู้ความเข้าใจ (Conceptualization) กระบวนการนี้ในวัยเด็กเริ่มต้นที่เข้าใจว่า อาหารคืออะไร เสื้อผ้าคืออะไร อันตรายคืออะไร สัตว์คืออะไร และยังมีสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน กระบวนการความรู้ความเข้าใจเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าบุคคลนั้นจะมีอายุมากขึ้นเช่นเมื่อเราอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่เราก็จะรู้สึกและสะดุดตาไปกับสิ่งที่มองเห็น ดังนั้นเพื่อที่จะแสดงคำอธิบายสิ่งแวดล้อมนั้น กระบวนการความรู้ความเข้าใจจะดำเนินการจัดประเภทและใส่รหัสเพื่อเชื่อมโยงความคิดเข้าด้วยกันซึ่งทำให้สมองพัฒนาได้จากการสร้างประสบการณ์จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา คือการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีอิสระ

บรูเนอร์ (พรวณีย์ ช. เจนจิต. 2545: 106) เน้นความสำคัญของการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเชื่อว่าคนทุกวัยมีรูปแบบการพัฒนาทางสติปัญญาที่แสดงออก 3 ลักษณะโดยเริ่มจากขั้น การกระทำซ้ำๆ จนทำได้เมื่อเกิดความเข้าใจจะเลื่อนขึ้นไปสู่ขั้นการจินตนาการและเมื่อเกิดความเข้าใจ จะแสดงให้เห็นในขั้นรูปแบบสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ตามแนวคิดของบรูเนอร์ เชื่อว่าพัฒนาการทางสติปัญญาเน้นการถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยลักษณะต่างๆ 3 ลักษณะดังนี้

ลักษณะที่ 1 แสดงการคิดด้วยการกระทำ (Enactive Representation) (Driscoll.1994:209) เป็นขั้นที่การเรียนรู้เกิดจากประสาทสัมผัส การแสดงให้เห็นถึงการลงมือกระทำด้วยการคิดเกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิด และดำเนินต่อไปเรื่อยๆ เป็นลักษณะของการถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยการกระทำซึ่งดำเนินต่อไปตลอดชีวิต มิได้หยุดอยู่เพียงในช่วงอายุใดอายุหนึ่ง เด็กเล็กๆ ไม่สามารถบอกคุณได้โดยตรงว่าจะเดินทางจากบ้านไปร้านค้าได้อย่างไร แต่เด็กสามารถปฏิบัติได้โดยวิธีการกระทำจากจุดเริ่มต้นเส้นทาง การเดินทางไปจนถึงร้านค้าคล้ายผู้ใหญ่บางคนไม่สามารถอธิบายได้แต่ปฏิบัติได้โดยวิธีการกระทำจากจุดเริ่มต้นเส้นทาง การเดินทางไปจนถึงร้านค้า เกี่ยวกับเรื่องนี้บรูเนอร์(พรวณีย์ ช. เจนจิต. 2545: 106-107) ให้ความเห็นว่า ในชีวิตประจำวันของเรานั้นบางครั้งจะพบว่าผู้ใหญ่บางคนยังใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยการกระทำ ซึ่งให้ผลดีกว่าการอธิบายด้วยคำพูด (Acting)

ลักษณะที่ 2 แสดงการคิดโดยจินตนาการ(Iconic Representation) บรูเนอร์เรียกว่า “การสรุปเหตุการณ์โดยจัดระบบการรับรู้และจินตนาการ” (Bruner.1960 :2) จากตัวอย่างของเพียเจท์ จะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อเด็กอายุมากขึ้นประมาณ 2-3 เดือน ทำของเล่นตอกขอบเปล เด็กจะมองหาของเล่นนั้น ถ้าผู้ใหญ่แก้งหยิบเอาไปเด็กจะหงุดหงิดหรือร้องไห้เมื่อมองไม่เห็นของเล่น บรูเนอร์ตีความว่าการที่เด็กมองหาของเล่นและร้องไห้หรือแสดงอาการหงุดหงิดเมื่อไม่พบของแสดงให้เห็นว่าในวันนี้เด็กมีภาพแทนใจ (Iconic Representation) ซึ่งต่างจากวัย Enctive เด็กคิดว่าการลั่นมือกับลั่นกระดิ่งเป็นของสิ่งเดียวกัน เมื่อกระดิ่งตกหายไปก็ไม่สนใจ แต่ยังคงลั่นมือต่อไป (พรวณีย์ ช.เจนจิต. 2545 : 107) เด็กสามารถปฏิบัติทางความคิดเป็นรูปภาพทดแทนสถานการณ์จริงได้ เช่น เด็กคนหนึ่งสามารถวาดภาพและบรรยายภาพนั้นได้ แสดงให้เห็นว่าจากประสบการณ์เด็กเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่พบเห็นในการแสดงออกขั้นการใช้จินตนาการ (Driscoll. 1994: 209)

ลักษณะที่ 3 แสดงการคิดด้วยการใช้สัญลักษณ์(Symbolic Representation) (พรวณีย์ ช.เจนจิต. 2545: 108) ขั้นนี้เป็นความก้าวหน้าสูงสุดของการแสดงออกทางการคิดถือเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาความรู้ความเข้าใจโดยการใช้สัญลักษณ์หรือภาษาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง

ความคิด เด็กสามารถคิดหาเหตุผล และในที่สุดจะเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้และสามารถแก้ปัญหาได้ บรูเนอร์ กล่าวว่า ความรู้ความเข้าใจและภาษามีพัฒนาการขึ้นมาพร้อมกัน

พรณี ช. เจนจิต ได้วิเคราะห์การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนตามทฤษฎีของ บรูเนอร์ สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ของบุคคล จึงควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาการคิดที่เหมาะสมกับวัย ส่งเสริมให้เด็กคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง (McInerney; & McInerney. 1998: 93)

2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการสอนให้กับเด็กเล็กๆ โดยเฉพาะวัสดุอุปกรณ์ประเภทที่กระตุ้นการกระทำ (Enactive) และประเภทที่รับรู้ง่ายๆ เพื่อช่วยสร้างภาพในใจ (Image หรือ Iconic)

3. เน้นบทบาทของผู้เรียนให้ได้ค้นคว้า กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง (Active)

4. จัดเนื้อหาวิชาให้เหมาะสมกับผู้เรียน

5. กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก การช่วยเหลือให้คำแนะนำ ทำให้เด็กพัฒนาความรู้ความเข้าใจได้เร็วขึ้น

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ของบรูเนอร์ ได้ว่า เด็กปฐมวัยเรียนรู้ได้ดีที่สุดจากสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการใช้ประสาทสัมผัสที่แสดงให้เห็นถึงการลงมือกระทำด้วยตนเอง ให้จัดกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็กและเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ทำให้เด็กสามารถจัดระบบการเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความหมาย เป็นรูปธรรม เกิดความรู้ความเข้าใจ (Conceptualization) ส่งผลให้เด็กเรียนรู้และแสดงความคิดได้ด้วยการกระทำ ด้วยจินตนาการ และด้วยสัญลักษณ์ ดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีดังกล่าวมาฐานแนวคิดในการพัฒนาออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เนื่องจากเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย “แบบสร้างตนเพื่อชีวิตและสังคม” โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและผู้ปกครองมีส่วนร่วม

รูปแบบการสอนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย

ในการวิจัยครั้งนี้บูรณาการรูปแบบการสอน 4 รูปแบบ ได้แก่ การสอนแบบจิตปัญญา รูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ และ รูปแบบการอบรมกลุ่มอเนกภาษาที่บ้านที่ใช้ระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญา การออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ รายละเอียดดังนี้

การสอนแบบจิตปัญญา

แนวคิดการสอนแบบจิตปัญญาพัฒนาโดย กุลยา ตันติผลาชีวะ (2543: 39-45; 2546:

4) ได้ให้ความหมายของ “จิตและปัญญา” ว่า จิตคือการเรียนอย่างมีความสุขจากกิจกรรม การสอนและประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัยและสภาพผู้เรียน ปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ให้แก่องค์กร ทั้งโดยสาระใหม่และขยายประสบการณ์เดิมให้กระจ่างชัด เกิดความเข้าใจ เกิดการใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีทฤษฎีสันับสนุนแนวคิดคือทฤษฎีของเพียเจท์ (Piaget) และบรูเนอร์ (Bruner) โดยใช้ทฤษฎีของเพียเจท์ในการพัฒนากิจกรรมการสอนรวม กลวิธีการสอนให้เป็นที่ไปตามหลักทฤษฎีของบรูเนอร์ การสอนแบบจิตปัญญาเชื่อว่าการจัด กิจกรรมการสอนด้วยการประสานความรู้ใหม่ประสบการณ์ใหม่ให้ต่อเนื่องกับประสบการณ์ เดิมผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากที่สุดในขณะที่เดียวกันการให้คำอธิบายและส่งเสริมความรู้จากครู โดยวิเคราะห์จากกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติเป็นการขยายแนวคิดตามหลักการของบรูเนอร์ ซึ่งเชื่อ ว่าผู้เรียนจะได้เรียนรู้สูงสุดด้วยการค้นพบจากกิจกรรม จากแนวคิดและหลักการทางทฤษฎี พบว่าการเรียนการสอนที่พัฒนาปัญญาผู้เรียนต้องเข้าถึงความเป็นองค์รวมของผู้เรียน ได้แก่ สภาพร่างกาย จิตใจ ปัญญา และบริบทของตัวผู้เรียนที่เป็นเงื่อนไขบังคับถึงความต้องการและ ความสนใจในการเรียนการสอนแบบจิตปัญญาเป็นการสอนที่มุ่งสร้างความสุขและปัญญาไป พร้อมกัน เน้นความสำคัญที่ผู้เรียนอย่างมีความสุข เกิดความรู้มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. มโนทัศน์ที่ต้องเรียน

2. กิจกรรมการสอนที่มีคุณสมบัติ A B C D P: A = Active learning ปฏิบัติความคิด B= Behaving well การแสดงออกที่ดี C= Cooperative learning การเรียนแบบร่วมมือ D= Discovery learning การเรียนรู้จากการค้นพบ P= Progress ความก้าวหน้าในการเรียนรู้

3. การประเมินภาพการสอนต้องประกอบด้วยประเมิน 2 ด้านคือ การประเมิน กิจกรรมการสอน หมายถึง การตรวจสอบลักษณะกิจกรรมการสอนว่าสามารถสร้างให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการสอนแบบจิตปัญญาหรือไม่ และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน หมายถึง การประเมินการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเมื่อสิ้นสุดการสอน

4. หน่วยเวลากับการสอนทุกเรื่องต้องจับลงตามเวลาที่กำหนดแบบสมบูรณ์ในการวางแผนการสอนแบบจิตปัญญาเน้นกุหลาบ ต้นติผลชีวะ (2546 : 29-35) อธิบายว่าแผนการสอนบูรณาการแทรกไปในกิจกรรมอื่นๆ ที่เน้นการเรียนรู้เข้ากับกิจกรรมการเล่นการเรียนรู้แบบร่วมมือ สนุกสนานและสร้างสรรค์ความรู้ ด้วยลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ดังนี้ A เด็กต้องได้คิด และได้ลงมือปฏิบัติ B เด็กต้องได้แสดงออกด้วยการนำเสนอ พูด หรือมีผลงานแสดง C เด็กต้องได้เรียนรู้แบบร่วมมือ D เด็กต้องเรียนรู้ด้วยการค้นพบจากกิจกรรมการสอน และ P เด็กต้องมีความรู้เพิ่มพูนหลังการเรียนรู้ การวางแผนการสอนแบบจิตปัญญา เป็นการวางแผนการสอนที่ครูต้องพิจารณาตลอดเวลา ผลของการสอนต้องทำให้ผู้เรียนต้องการเรียนจากกิจกรรมซึ่งเป็นสิ่งจูงใจภายในมากกว่าการจูงใจภายนอกด้วยสิ่งและของรางวัล

สรุปได้ว่า การสอนแบบจิตปัญญาคือการประสานความรู้ใหม่ประสบการณ์ใหม่ให้ต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมผู้เรียนและต้องเข้าถึงสภาพร่างกาย จิตใจ ปัญญา บริบทของตัวผู้เรียนเน้นการเรียนรู้เข้ากับกิจกรรมการเล่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ สนุกสนานและสร้างสรรค์ความรู้ ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ต้องให้เด็กได้คิด และได้ลงมือปฏิบัติ เด็กต้องได้แสดงออกด้วยการนำเสนอ พูด หรือมีผลงานแสดง เด็กต้องได้เรียนรู้แบบร่วมมือ เด็กต้องเรียนรู้ด้วยการค้นพบจากกิจกรรมการสอน และ เด็กต้องมีความรู้เพิ่มพูนหลังการเรียนรู้ และมีการประเมินภาพการสอนคือการตรวจสอบลักษณะกิจกรรมการสอนว่าสามารถสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการสอนแบบจิตปัญญาหรือไม่ และประเมินการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเมื่อสิ้นสุดการสอน

รูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ (Model of teaching: The social family)

บรูซจอยล์ (Joyce, Bruce and Weil, Marsha. 2004: 23-38) มีแนวคิดการจัดกลุ่มของรูปแบบการสอน (Models of Teaching) โดยกล่าวถึงที่มาและการจัดกลุ่มของรูปแบบการสอนต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านบรรยากาศของการจัดการเรียนรู้รวมทั้งพฤติกรรมของผู้สอน ซึ่งรูปแบบการสอนประเภทต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการวางแผนหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการออกแบบสื่อการสอน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของรูปแบบการสอนออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มข้อมูล-กระบวนการ (The information-processing family) (2) กลุ่มสังคมศาสตร์ (The social family) (3) กลุ่มที่ยึดเอากับบุคคล (The personal family) (4) กลุ่มพฤติกรรมศาสตร์ (The behavioral systems family) จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ (The social family) เป็นรูปแบบของการสอนที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย “แบบสร้างตนเพื่อชีวิตและสังคม” ทั้งนี้

เพราะรูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ เชื่อว่าสิ่งสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอนคือ การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมในด้านการร่วมมือกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งความร่วมมือระหว่างผู้เรียนและผู้เรียน (Cooperative relationship) ซึ่งเป้าหมายของรูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ คือการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันมีการเรียนรู้แบบร่วมมือที่สามารถกระตุ้นการเรียนรู้ในทุกหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนรู้ได้ นอกจากนี้การเรียนรู้แบบร่วมมือยังสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความมั่นใจ มีทักษะทางสังคมที่ดีและก่อให้เกิดความสามัคคี รวมทั้งผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคต อันสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษา ดังที่คำกล่าวของบรูสจอยล์ (2004: 203-261) ที่ว่า

“...สิ่งที่มีหัตถ์จรรย่มากที่สุดคือการสอนคนให้เป็นครูผู้สอนที่ดี จนทำให้เด็กบรรลุผลสำเร็จของการเรียนรู้ โดยอาศัยการเรียนรู้แบบร่วมมือ บุคคลเหล่านั้นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับระบบของการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนและผลที่เกิดจากการใช้ชีวิตในสังคม โดยพิจารณาจากพื้นฐานของการรู้จักตนเอง ชาติพันธุ์และสัญชาติญาณทางสังคม...”

สรุปได้ว่า รูปแบบการสอนกลุ่มสังคมศาสตร์ เชื่อว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือทำให้เด็กบรรลุผลสำเร็จของการเรียนรู้ได้ ระบบการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนและการใช้ชีวิตในสังคม โดยพิจารณาจากพื้นฐานของการรู้จักตนเอง ชาติพันธุ์และสัญชาติญาณทางสังคม สามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความมั่นใจ มีทักษะทางสังคมที่ดี และก่อให้เกิดความสามัคคี รวมทั้งผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคต

รูปแบบการอบรมกล่อมเกล่าพื้นบ้านที่ใช้ระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญา (Indigenous Learning System)

ฟรานซิสโก (Francisco Juan R. 1985: 1-10) ได้ศึกษาค่านิยมของการเรียนรู้ซึ่งอาศัยระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญา (Indigenous Learning System) ของชนกลุ่มน้อย/ชาวเขา ผู้ซึ่งสามารถใช้ระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญาทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น จากผลการศึกษาพบว่าระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญาไม่ได้ละทิ้งความเป็นท้องถิ่น วัฒนธรรม และค่านิยม ซึ่งผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การศึกษาระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญาจำเป็นต้องมีความเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ซึ่งครอบคลุมอาศัยปัจจัยที่มีความหลากหลาย รวมทั้งมีข้อจำกัดด้านเวลา นอกจากนี้ การศึกษาของ Francisco Juan R. (1985: 1-10) ยังได้ยกตัวอย่างระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญาของประเทศต่าง ๆ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ลาตินอเมริกา และกลุ่มประเทศหมู่เกาะแปซิฟิก เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างของระบบ

การเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญา อาทิเช่น โครงการ In SPIRE ซึ่งเป็นนวัตกรรมของประเทศ มาเลเซีย ที่คิดค้นขึ้นมาเพื่อเป็นระบบของการสอนที่มีองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้จากทุก ฝ่าย ทั้งครู (Teacher-Mediated Instruction) เพื่อนร่วมเรียนร่วมสอน(Peer-Mediate Instruction) และชุดการเรียนรู้ (Module-Mediated Instruction) ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้จะถูกนำมา บูรณาการและก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่ผู้เรียน

สรุปได้ว่าระบบการเรียนรู้แบบอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาพัฒนาเป็นชุด การเรียนรู้ที่มีความเป็นท้องถิ่น ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและผู้ปกครอง ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างมาก

การออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ (Backward design)

วิธีการออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ (Backward design) (เจลิม พักอ่อน. 2550: 1, 5-6) เป็นกระบวนการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดพฤติกรรม การแสดงออกของ ผู้เรียน กิจกรรมการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ หรือตามผลการ เรียนรู้ที่คาดหวังก่อน แล้วจึงออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ แสดงความรู้ ความสามารถตามพฤติกรรม การแสดงออกของผู้เรียนและ กิจกรรมการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่กำหนดไว้ วิธีนี้เผยแพร่โดย Grant Wiggins และ Jay McTighe เมื่อ ค.ศ. 1998 ได้ให้แนวการออกแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับ 1 หน่วยการ เรียนรู้ไว้ 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้แก่

ขั้นที่ 1 การกำหนดความรู้ความสามารถของผู้เรียนที่ต้องการให้เกิดขึ้น (Identify desired results) ตามมาตรฐานการเรียนรู้/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังตามหลักสูตร

ขั้นที่ 2 กำหนดพฤติกรรม การแสดงออกของผู้เรียนที่ต้องการให้เกิดขึ้น หลังจากการ เรียนรู้แล้ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ยอมรับได้ว่า ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามที่กำหนดไว้ (Determine acceptable evidence of learning)

ขั้นที่ 3 ออกแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Plan Experiences and instruction) ให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมตามที่ระบุในขั้นที่ 2 ซึ่งถ้าผู้เรียนแสดงพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้ ได้ในระดับที่น่าพอใจ แสดงว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามที่กำหนดในขั้นที่ 1

จากหลักการแนวคิดของ Wiggins และ McTighe ดังกล่าว พอนำมาประยุกต์ใช้ สำหรับครูผู้สอนในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นมีขั้นตอนการ ออกแบบการเรียนรู้แบบ Backward design ดังนี้

1. กำหนดหน่วยการจัดการเรียนรู้ ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้เรียนและเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่สามารถเรียกความสนใจของผู้เรียนได้
2. กำหนดความคิดรวบยอด (Concepts) ที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนด ซึ่ง Concepts ที่กำหนด จะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นเรื่องเดียวกันสอดคล้องกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความสามารถตามหน่วยการจัดการเรียนรู้ที่กำหนด
3. กำหนดความเข้าใจที่คงทน (Enduring understanding) ของหน่วยการเรียนรู้ที่ต้องการให้เป็นความรู้ความเข้าใจที่ฝังติดตัวผู้เรียนเป็นเวลานานสามารถนำออกมาใช้ได้ทุกเมื่อ
4. วิเคราะห์และกำหนดความรู้ (K) และทักษะ (P) เฉพาะวิชาที่อยู่ในแต่ละ Concept ที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
5. ระบุมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตร ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยการเรียนรู้โดยตรวจสอบความสอดคล้องของกำหนดความรู้ (K) ทักษะ (P) เฉพาะวิชา กับมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตร
6. ระบุทักษะคร่อมวิชา (Trans-disciplinary skills standards) ที่ผู้เรียนต้องใช้ในการเรียนรู้ตลอดหน่วยการเรียนรู้ เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการเขียน กระบวนการกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งเป็นทักษะที่ผู้เรียนต้องใช้กับทุกวิชาในหน่วยการเรียนรู้
7. กำหนดค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม (A) ประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
8. กำหนดการแสดงผลงานที่ผู้เรียนแสดงออกหลังจากได้เรียนรู้แล้ว โดยใช้วิธีวัด และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างหลากหลายใน 1 หน่วยการเรียนรู้สำหรับความรู้ที่คงทนระบุในขั้นที่ 3 และวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะเฉพาะวิชาและค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดในขั้นที่ 4 และ 7 ซึ่งวิธีวัดและประเมินผลที่ใช้มากได้แก่
 - 8.1 ปรนัยเลือกตอบคำตอบที่ถูกต้อง (Selected response)
 - 8.2 เติมคำ หรือข้อความสั้น ๆ (Constructed response)
 - 8.3 เขียนข้อความ หรือ อรรถนัย (Essay)
 - 8.4 การประเมินผลงานที่เกิดขึ้นในโรงเรียน (School product/performance)
 - 8.5 การประเมินตามสภาพจริงที่ให้ผู้เรียนใช้ประสบการณ์ในชีวิตจริง (Contextual product/ performance)
 - 8.6 การประเมิน/ การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนตลอดการเรียนรู้ (On-going tools/ Observation) ใน 1 หน่วยการเรียนรู้

9. นำพฤติกรรมกรรมการแสดงออกของผู้เรียนสำหรับความรู้ และทักษะแต่ละเรื่องมา ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมตามที่ประเมินผล การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ได้

เกตุมณี มากมี (2550: 3-16) ได้อธิบายว่าการออกแบบการสอนของ Grant Wiggins และ Jay McTighe เริ่มจากหลังมาหน้าโดยกำหนดเป้าหมายหรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวังก่อน ทั้งนี้ผู้สอนต้องชัดเจนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจ ทักษะทางความคิดและการปฏิบัติงานที่ ต้องการจะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน Wiggins และ McTighe เรียกวิธีการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ใน ลักษณะเช่นนี้ว่า Backward Design การสร้างหลักสูตรแบบ Backward เริ่มด้วยการกำหนด หน่วยการเรียนรู้ (Units of Instruction) แล้วจึงนำหน่วยการเรียนรู้มาประกอบกันขึ้นเป็นแผนผัง หลักสูตร (Curriculum Map) หน่วยการเรียนรู้ประกอบด้วยบทเรียนหลาย ๆ บทที่ใช้สอนหนึ่ง หรือหลาย concepts หรือ theme หน่วยการเรียนรู้มีไว้หลีกเลี่ยงการสอนแยกแต่ละบทเป็น เอกเทศโดยไม่คำนึงถึงภาพรวมในการสร้างหน่วยการเรียนรู้จะเริ่มจากแนวคิดหลัก (Core concepts) แก่นเรื่อง (Themes) ประเด็นปัญหา (Issues) ทฤษฎี (Organizing theory) หลักการ (Overarching Principles) ที่เป็นเพลาขับเคลื่อนองค์ความรู้ และเราสามารถนำเรื่องที่ได้กสนใจ มาสร้างเป็นหน่วยการเรียนรู้แต่ต้องคำนึงว่ามีคุณค่าต่อผู้เรียนและสังคม ประกอบด้วย Concepts หลัก ๆ ของสาขาวิชานั้น ๆ สามารถนำ Concepts มาทำให้เป็นรูปธรรม และสามารถ ที่จะให้เด็กสนใจได้เป็นอาทิศย์ ๆ โดยไม่เบื่อ

การออกแบบการจัดทำหน่วยการเรียนรู้แบบ Backward Design มีภารกิจการออกแบบ การเรียนรู้ ดังนี้ (เกตุมณี มากมี. 2550: 1-2)

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดเป้าหมาย

1. กำหนดชื่อหน่วยการเรียนรู้
2. กำหนดคำถามสรุปความเข้าใจความคิดรวบยอด (essential questions) ที่นำไปสู่ การกำหนดความเข้าใจที่คงทน (enduring understanding)
3. กำหนดความคิดหลัก (Core concepts)
4. นำความคิดหลักทุกประเด็น มากำหนด ความคิดรวบยอดและความคิดย่อย (concepts)
5. นำความคิดย่อย มากำหนดทักษะความรู้จิตพิสัยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (ผลการ เรียนรู้ที่คาดหวัง หรือเป้าหมายการเรียนรู้)
6. นำทักษะ ความรู้ จิตพิสัย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ มาวิเคราะห์เทียบเคียง มาตรฐานกลุ่มสาระที่สอน และกลุ่มสาระอื่นที่เกี่ยวข้อง (คลี่มาตรฐาน)

7. นำมาตรฐานในกลุ่มสาระที่เกี่ยวข้อง (ตามข้อ 6) มาเขียนในลักษณะ “ทักษะเฉพาะวิชา” (Subject-specific standard)

8. (กรณีบูรณาการ)ให้นำมาตรฐานในกลุ่มสาระอื่น (ตามข้อ 6) มาเขียนในลักษณะ “ทักษะคร่อมวิชา”

ผลงานในขั้นตอนที่ 1

1. ชื่อหน่วย

2. ระดับชั้น

3. ความเข้าใจที่คงทน (Enduring Understanding) และ/หรือ คำถามสรุปความเข้าใจรวบยอด (essential question)

4. ความคิดหลัก (Core concepts)

5. จิตพิสัย (disposition standards)

6. ความรู้และทักษะเฉพาะวิชา (subject-specific standards) ในมาตรฐานสาระที่เกี่ยวข้อง

7. ความรู้และทักษะคร่อมวิชา (trans-disciplinary skill standard)

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดเป้าหมายการประเมิน

1. นำเป้าหมายการเรียนรู้ในข้อต่อไปนี้ออกแบบการประเมิน

1.1 ความเข้าใจที่คงทน

1.2 จิตพิสัย

1.3 ทักษะคร่อมวิชา

1.4 ความรู้และทักษะเฉพาะวิชา

การออกแบบการประเมินใช้ตามผังการประเมิน 6 ประเภท ได้แก่ เลือกคำตอบที่ถูกต้อง (Selected response) ตอบคำถามสั้น ๆ (Constructed response) อรรถนัย (Essay) ประเมินจัดขึ้นภายในโรงเรียน (School product/ performance) ประเมินตามสภาพจริง (contextual) การสังเกตการณ์ (On-going tools)

2. นำประเด็นการประเมินหรือชิ้นงานการประเมินมาออกแบบเกณฑ์การวัดผลประเมินผล (rubric score)

ผลงานในขั้นตอนที่ 2 มีดังนี้

1. ผังการประเมิน

2. เกณฑ์การวัดประเมินผล คะแนน ลักษณะ rubric (analytic/ holistic)

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบกิจกรรม

1. นำวิธีการประเมิน (ตามผังการประเมิน 6 ประเภท) มาออกแบบกิจกรรมโดยกำหนดทรัพยากร สื่อ ที่ใช้ในแต่ละกิจกรรมและจำนวนเวลา
 2. เรียงลำดับกิจกรรมทั้งหมดตามพฤติกรรมการเรียนรู้โดยการลำดับก่อนหลัง
 3. นำกิจกรรมช่วงใดช่วงหนึ่งมาเขียนแผนการจัดการเรียนรู้อย่างน้อย 1 ชุดกิจกรรม
- สรุปได้ว่า การออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับคือการออกแบบการเรียนรู้ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเกี่ยวกับความรู้ทักษะจิตพิสัยค่านิยมคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนก่อนจึงออกแบบการเรียนรู้ในเรื่องที่เด็กสนใจและมีคุณค่าต่อผู้เรียนและสังคมเป็นการออกแบบการเรียนรู้แบบเริ่มจากหลังมาหน้า

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนรู้

งานวิจัยในประเทศ

กรรณิการ์ กลิ่นหวาน (2547: 150-155) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลการจัดกิจกรรมเน้นผู้เรียน 4 แบบที่มีต่อการคิดอเนกนัยของเด็กปฐมวัย พบว่าภายหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมเน้นผู้เรียน 4 แบบ เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการคิดอเนกนัยอยู่ในระดับดีทั้งในภาพรวมและจำแนกรายด้านคือความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่นและความคิดริเริ่มและความสามารถในการคิด แบบอเนกนัยของเด็กปฐมวัยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01ทั้งในภาพรวมและจำแนกรายด้าน คือ ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น และความคิดริเริ่ม

อัญชลี ไสยวรรณ (2548: 181-199) ได้ทำการวิจัยเพื่อการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนทักษะการเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยมีทักษะการคิดแสวงหาความรู้ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนทักษะการเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลการประเมินความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ โดยการสนทนากับเด็กจำนวน 92 คน พบว่า หลังการทดลองเด็กปฐมวัยมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ในระดับมาก มีจำนวนร้อยละ 78.2-85.1 ตลอดจน ครูปฐมวัยที่ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเห็นว่าเป็นรูปแบบการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในระดับมาก

ชไมมณ ศรีสุรักษ์ (2550: 207-221) ได้ทำการวิจัยการบูรณาการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดป่าตาล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยราช

ัญญาเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ปกครองมีความมุ่งหวังให้โรงเรียนจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยด้านจริยธรรมและสติปัญญาเป็นอันดับแรก โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ด้วยกระบวนการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยร่วมกัน ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยเฉพาะด้านศาสนาวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิธีการให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำในลักษณะการให้ความร่วมมือกับเพื่อนๆ โดยให้ฝึกการแสดงออกที่ดีต่อผู้อื่น และการยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จัดเป็นพื้นฐานของ การดำรงชีวิตร่วมกันของคนในสังคม

งานวิจัยต่างประเทศ

แมคแมนนิส (McManis. 1974: 87) ศึกษารูปแบบอิทธิพลของแม่แบบและรางวัลที่มีต่อการตัดสินใจจริยธรรมของเด็ก โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอนุบาลและเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 18 คน โดยให้เด็กตัดสินใจจริยธรรมจากการฟังเรื่องราวที่เล่าเป็นคู่ๆ ซึ่งเด็กเหล่านี้จะตัดสินใจพิชิตของผู้อื่นโดยดูที่ปริมาณความเสียหายเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลจึงใจให้กระทำ ในการทดลองครั้งนี้ แมคแมนนิสจึงได้แบ่งกลุ่มทดลองออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีแม่แบบเป็นเด็กวัยเดียวกัน กลุ่มที่มีแม่แบบเป็นผู้ใหญ่กว่า และกลุ่มที่ไม่มีแม่แบบ สำหรับกลุ่มทดลองจะได้เห็นแม่แบบซึ่งตัดสินใจทางจริยธรรมโดยพิจารณาเหตุผลจึงใจให้กระทำและเห็นได้ว่าแม่แบบได้รับรางวัลเมื่อมีการตัดสินใจเช่นนั้น จากนั้นจะให้กลุ่มทดลองตัดสินใจเรื่องดังกล่าว ถ้ากลุ่มทดลองตัดสินใจจริยธรรมโดยพิจารณาเหตุผลจึงใจให้กระทำ ซึ่งเป็นการเลียนแบบจากแม่แบบนั้นก็จะได้รับรางวัล แต่ถ้ากลุ่มทดลองตัดสินใจจริยธรรมโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลจึงใจให้กระทำซึ่งไม่ได้เหมือนกับแม่แบบก็จะได้รางวัล หลังจากนั้นเมื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทดลองสรุปได้ว่าแม่แบบทั้งสองประเภทและรางวัลมีผลต่อการฝึกให้เด็กมีการตัดสินใจจริยธรรมแบบคำนึงถึงเหตุผลจึงใจให้กระทำเพิ่มมากขึ้น

ดิคสัน จอห์น และซอลส์ (Dixon, Johnson and Salts. 1977: 267-277) ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กอนุบาลอายุ 3-4 ปีในโรงเรียนเมืองดีทรอยต์ กลุ่มตัวอย่างมี 146 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเล่านิทานให้ฟังแล้วให้เด็กแสดงบทบาทสมมติประกอบตามเรื่อง กลุ่มที่สองเล่านิทานให้ฟังพร้อมพาไปดูนอกสถานที่ เช่นไปซื้อของ ไปสวนสัตว์ กลุ่มที่สามสนทนากับเด็กเกี่ยวกับเรื่องที่เล่าให้ฟัง และกลุ่มที่สี่เป็นกลุ่มควบคุม ผลการทดลองพบว่าถ้าเด็กได้แสดงบทบาทเลียนแบบตัวละครในเรื่องไปด้วยจะพัฒนาจิตลักษณะต่างๆได้ดีที่สุดแสดงว่าเมื่อเด็กได้ฟังนิทานแล้วย่อมมีความต้องการที่จะเลียนแบบตัวละครที่เด็กชอบ หรือตัวละครที่ได้รับความสำเร็จจากพฤติกรรมนั้นๆ

เคอร์ทอย (Kertoy, 1994: 58–67) ได้ศึกษารูปแบบของกลวิธีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และครูที่มีต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการเป็นธรรมชาติของเด็กก่อนวัยเรียน โดยอาศัยการเล่านิทานจากหนังสือนิทานจำนวน 5 เรื่องให้เด็กฟังในระยะเวลา 3 สัปดาห์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 3.10 ปี – 6.5 ปี จำนวน 24 คน และสุ่มกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 พ่อแม่และครูเล่านิทานประกอบการให้เด็กแสดงความคิดเห็น กลุ่มที่ 2 พ่อแม่และครูเล่านิทานประกอบการใช้คำถามกับเด็ก กลุ่มที่ 3 พ่อแม่และครูเล่านิทานแบบปกติ ผลการศึกษาพบว่า เด็กกลุ่มที่ 1 ใช้คำพูดเพื่อแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นทางการโดยเสนอความคิดเห็นในแง่มุมต่างๆ ที่มีลักษณะซับซ้อนสูงกว่าทุกกลุ่ม ในขณะที่กลุ่มที่ 2 แสดงความคิดเห็นเป็นโครงสร้างและเป็นภาพของเรื่องมากกว่าทุกกลุ่ม จากผลการวิจัยจึงแนะนำให้พ่อแม่และครูเล่านิทานให้เด็กฟังโดยใช้ทั้ง 2 วิธีคือการให้เด็กแสดงความคิดเห็นและการใช้คำถามเพราะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ทางภาษาและประสบการณ์ที่หลากหลาย

ด้วยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ทำให้เป็นหลักการและเหตุผลที่ควรศึกษาวิจัยการบูรณาการการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นบนฐานของภูมิปัญญาและสถานศึกษาในการพัฒนาและแก้ปัญหาการศึกษาในชุมชน: เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษา ประเมิน พัฒนาและแก้ไขปัญหการศึกษาจากกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเกิดประโยชน์ต่อ นักศึกษา อาจารย์ และชาวบ้านในท้องถิ่น ทั้งในระยะสั้น กลาง และยาว อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นต่อไป